

Romové a domovy pro seniory

Renata Danielová

Bakalářská práce
2015-02-25

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Renata Danielová**
Osobní číslo: **H128286**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Romové a domovy pro seniory**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů.

Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- rozbor tradiční a moderní romské rodiny a postavení seniora v tomto prostředí;
- rozbor problémů pocházející z jinakosti kultur majoritní a minoritní společnosti a z nich nutně vyplývající rozdílný přístup k romským seniorům v zařízeních sociální péče (např. v komunikaci, přímé obslužné péči);
- možnosti vzdělávání pracovníků v zařízeních poskytujících sociální péči seniorům (sociálně pedagogické působení v rámci povinného vzdělávání) v oblasti přístupu ke klientům z minoritní společnosti;
- zaznamenání názorů Romů na umístování seniorů do zařízení poskytujících sociální péči a jejich zhodnocení.

Součástí práce tak bude kvalitativní výzkum vedený formou pozorování a polostandardizovaného rozhovoru zaměřeného na dané téma.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAŠKOVCOVÁ, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010.

HÜBSCHMANOVÁ, M. Můžeme se domluvit. Olomouc: UP, 2002.

MÜHLPACHR, P. Gerontopedagogika. Brno: MU, 2004.

NAVRÁTIL, P. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003.

ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. A KOL. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál 2007.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce: **prof. JUDr. PhDr. Dalibor Jílek, CSc.**
Institut mezioborových studií

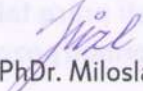
Datum zadání bakalářské práce: **15. prosince 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

.....
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na téma Romové a domovy pro seniory. Vzhledem k problematičnosti označování cílové skupiny bylo nezbytné na úvod práce vymezit to, kdo bude označován Romem. Dále se práce zaměřuje na rozbor tradiční a současné romské rodiny, na vývoj rodinných vazeb a postavení seniorů v rámci této rodiny. V praktické části je zjišťován pohled samotných Romů na vývoj romské rodiny, postavení seniora v ní a to, zda Romové uvažují o umístění seniorů do domovů pro seniory, nebo zda toto i nadále v současné době odmítají, stejně tak jako tomu bylo v minulosti.

Klíčová slova: Rom, tradiční romská rodina, současná romská rodina, romský senior, majorita, minorita, domov pro seniory, sociální péče

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on a topic of Romany people and senior housing. Due to the problematic nature of the target group's name (Romany) it was firstly necessary to specify the term Romany in the introduction part of the thesis. Furthermore the theoretical part of the thesis concentrates on the analysis of the traditional and contemporary Romany family, development of family relationships and the position of elderly within the family. The analytical part of the thesis investigates Romany people's point of view on the development of Romany family, position of retiree within the family and also whether Romany people consider the possibility of placing their seniors into retirement homes nowadays or if they still refuse this option as it was in the past.

Keywords: Romany, traditional Romany family, contemporary Romany family, Romany retiree, majority, minority, retirement home, social care.

Děkuji panu prof. JUDr. PhDr. Daliboru Jílkovi, CSc. za velmi cenné rady, které mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce a zároveň i za jeho vstřícnost a ochotu.

Také chci poděkovat svému manželovi za morální podporu a nesmírnou trpělivost po celou dobu vypracovávání bakalářské práce.

Můj velký dík patří také všem dotazovaným, kteří byli ochotni mi poskytnout rozhovory a věnovat svůj čas.

Renata Danielová

Madikh pre amari cipa, dikh pro amaro jilo.

Nekoukej na naši kůži, dívej se na naše srdce.

(Romské přísloví)

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Romové a domovy pro seniory“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická, nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Brno 15. 04. 2015

.....
Renata Danielová

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ CÍLOVÉ SKUPINY	13
1.1 ROM – PŘÍSLUŠNÍK ROMSKÉHO NÁRODA	13
1.2 ROM – PŘÍSLUŠNÍK ROMSKÉ NÁRODNOSTNÍ MENŠINY	14
1.3 ROM - PŘÍSLUŠNÍK ROMSKÉ KOMUNITY	15
1.4 VYMEZENÍ CÍLOVÉ SKUPINY	16
1.5 SHRNUÍ.....	17
2 ROMSKÁ RODINA	18
2.1 TRADIČNÍ ROMSKÁ RODINA	19
2.1.1 Postavení seniora v tradiční romské rodině	23
2.2 MODERNÍ ROMSKÁ RODINA	25
2.2.1 Postavení seniora v současné romské rodině	30
2.2.2 Věková struktura romského obyvatelstva a její vývoj	32
3 DOMOVY PRO SENIORY	34
3.1 SOUČASNÝ STAV V DOMOVECH PRO SENIORY	34
3.2 MOŽNOSTI INDIVIDUÁLNÍHO PŘÍSTUPU K SENIORŮM ROMSKÉHO ETNIKA	35
4 SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÉ PŮSOBENÍ NA PRACOVNÍKY V DOMOVECH PRO SENIORY	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
5 OSLABOVÁNÍ RODINÝCH VAZEB A MOŽNOST UMÍSTĚNÍ SENIORA V DOMOVĚ PRO SENIORY V ROMSKÝCH RODINÁCH	42
5.1 PRŮBĚH A METODY VÝZKUMU.....	43
5.1.1 Postup při získávání dat	45
5.1.2 Výběr vzorku respondentů	46
5.1.3 Charakteristika výzkumného souboru	47
5.2 ZJIŠTĚNÉ POZNATKY	49
5.3 VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH POZNATKŮ	60
5.3.1 Rodina a její původ	60
5.3.2 Současnost rodiny	61
5.3.3 Oslabování rodinných vazeb v současnosti, identita Romů	61
5.3.4 Romové v domovech pro seniory dříve, nyní a možná budoucnost	62
5.3.5 Možné problémy v péči o romského seniora	63
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66

ÚVOD

Popis problému

Prvním neoddiskutovatelným faktem je, že populace v České republice stárne. Stárnutí je fenoménem života moderní společnosti, někteří z autorů dokonce hovoří o epidemii stáří, a druhým je to, že Romů bude pravděpodobně v České republice přibývat.

Stáří je nedílnou součástí lidského života. Každý člověk během svého života někdy přemýšlí o tom, s kým a kde by chtěl své stáří prožít. Samostatnost, dostatečné finanční zajištění a možnost rozhodovat o svém životě – to jsou ve stáří nejdůležitější hodnoty. Každý člověk je originál, stejně tak jako každý životní příběh, ale ve stáří přicházejí situace, které mohou být pro spoustu lidí podobné. Souvisí se změnami, které se odrážejí v několika oblastech – tělesné, psychické i sociální, tyto jsou mezi sebou navzájem propojené. Těchto změn je mnoho a lidé se liší ve schopnosti změny přijmout, vyrovnat se s nimi. Tyto změny vedou k nutnosti najít nový způsob žití v pokročilém věku a jsou kladeny velké nároky na pomoc lidí z blízkého okolí. V majoritní společnosti tyto změny vedou často k hledání nového vhodného místa pro život ve stáří. Tímto místem se stává velmi často některý z domovů pro seniory.

V případě romského etnika je toto řešení v současné době velmi neobvyklé. Romy v domovech pro seniory můžeme potkat opravdu jen zřídka. Ale bude toto nadále pravidlem? Rodinné vazby v romských rodinách s největší pravděpodobností oslabují a stáří už zřejmě není taková autorita jako v minulosti. Nemůže se v případě romských seniorů vyvinout situace podobně jako v minulosti u malých dětí? Vždyť i dítě bylo pro romskou rodinu největším a nedotknutelným bohatstvím a dnes je v dětských domovech umístěno nemalé procento romských dětí. Není možné, že situace se bude vyvíjet podobně?

A co mě vedlo ke spojení těchto pro někoho možná neslučitelných témat – Romové a domovy pro seniory? Můj každodenní život. Devět roků pracuji v domovech pro seniory jako pracovník sociální péče pro nepedagogicko – výchovnou činnost. Nejprve v Domově pro seniory se zvláštním režimem na ulici Kosmonautů v Brně, kde jsme měli v péči dva Romy. Jednoho muže a jednu ženu. A nyní na stejné pozici v Domově pro seniory na ulici Podpěrova, který sídlí rovněž v Brně. V tomto domově není žádný Rom klientem, ale dle informací sociální pracovnice jsou dva Romové v evidenci čekatelů na službu.

Druhým, neméně významným faktem, je to, že 24 roků je mým manželem Rom.

Cíl bakalářské práce

V mé bakalářské práci si kladu za cíl definovat tradiční a moderní romskou rodinu, popsat postavení seniora v této rodině v minulosti a v současnosti. Popsat změny v rodině, které probíhají vlivem oslabení rodinných vazeb. Popsat současný stav v domovech pro seniory a jejich připravenost na přijetí klienta z menšinové společnosti. Chci se pokusit vymezit možnosti sociálně pedagogického působení na zaměstnance domovů pro seniory, ale i na samotné klienty v zařízeních poskytujících sociální služby.

V praktické části budu zjišťovat názory příslušníků romské komunity. Budu se zaměřovat na současný stav v rodinách. Také na to, zda dochází k oslabování rodinných vazeb a v důsledku toho i na možné umístování seniorů do domovů pro seniory. Dál mě zajímá, zda o této možnosti vědí a uvažují o ní, nebo zda toto nadále i v současné době odmítají stejně tak, jako tomu bylo v minulosti.

Metody zpracování

První část zaměřená na teorii bude mojí snahou o vymezení cílové skupiny, popis tradiční romské rodiny a postavení seniora v ní. Zároveň se pokusím charakterizovat romskou rodinu v současné době. Stejně tak i zde se budu věnovat seniorově pozici v rámci rodiny. Další část bude zaměřena na popis stávajícího stavu v domovech pro seniory a možnosti individuálního přístupu ke klientům z menšinové společnosti. Toto všechno na základě studia odborné literatury.

Zjištěné poznatky zpracuji formou přehledové stati. V další části se pokusím definovat možnosti sociálně pedagogického působení na zaměstnance a klienty domovů pro seniory.

Druhá, praktická část, bude věnována průzkumu na mnou vybraném vzorku z řad Romů. V průzkumu využiji dvě metody – metodu individuálních polostrukturovaných rozhovorů se zástupci vzorku a metodu pozorování.

Třetí část bakalářské práce bude zaměřena na výsledky empirického průzkumu stejně jako na analýzu tohoto průzkumu. Závěr bude mým pokusem o následnou interpretaci výsledků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ CÍLOVÉ SKUPINY

Identitu si každý jedinec utváří sám, může ji ovlivnit svým chováním a postoji. Identita Romů je problematická, protože identifikace Romů příslušníky majority se diametrálně liší od identifikace Romů samotných. Jakékoliv ukazatele romství nemají žádná jasná pravidla a jsou dána značně subjektivními pohledy.

S ohledem na problematické označení cílové skupiny je potřebné uvést, kdo bude v mé bakalářské práci považován za příslušníka romského etnika – Roma a v této kapitole se několik možných pohledů a označení pokusím nastínit.

1.1 Rom – příslušník romského národa

Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství společných dějin a společného území a jazyka¹; Horváthová však říká: „... Existuje předpoklad, že Romové nikdy netvořili homogenní společenství. Jisté rozdíly mezi jednotlivými romskými skupinami se možná datují už od Indie; předkové Romů patrně příslušeli k řadě nejrůznějších domských kast a podkast...“² Stejně tak nelze hovořit o společných dějinách. V průběhu celé historie se zachovali pouze dokumenty, které napsali příslušníci jiných národů. Samotní Romové nezanechali o sobě žádné dobré ani zlé, pravdivé nebo vymyšlené písemné zmínky.³ Romové jako národ nesdílí ani žádné společné území – stát. V souvislosti s Romy se mluví o státu, ve kterém se usadili a ve kterém dlouhodobě žijí. V současnosti žije v Evropě 8-10 milionu Romů v různých státech, kde tvoří národnostní menšiny.⁴ V roce 1974 první země přiznaly Romům status národnostní menšiny, byly to v rámci jugoslávské federace Srbsko a Černá Hora.⁵ V roce 2000 v Praze na Světovém kongresu „International Romani unie“ – Mezinárodní romské unie, kde byli přítomni účastníci z téměř čtyřiceti zemí světa bylo přijato memorandum „My, romský

¹ SEKOT, Aleš. *Sociologie v kostce*. 3., rozš. vyd. Brno: Paido, 2006, 247 s. ISBN 80-7315-126-x.,

² HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Czech Republic: Člověk v tísni v nakl. Lidové noviny, 2002, 84 p., s.7,

³ LIÉGEOIS, Jean-Pierre. *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Překlad Jaroslava Glutová. Bratislava: Academia Istropolitana, c1995, s.19, ISBN 80-967380-4-6.,

⁴ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.24, ISBN 978-80-7387-428-5.,

⁵ DAVIDOVÁ, Eva. *Právní postavení Romů v jednotlivých členských zemích Evropské unie*, Praha a České Budějovice, 2004, [online], citováno 13.3.2015,

Dostupné z : http://www.mzv.cz/file/16376/RB_10_2_03.doc

národ“⁶. V tomto memorandu byla vyjádřena touha po uznání nadnárodního romského národa.⁶

1.2 Rom – příslušník romské národnostní menšiny

Národnost je příslušnost k určitému národu v rámci státu či národnostní menšině nemající vlastní stát⁷; národnost je podle evropských zákonů otázkou vůle jednotlivce a není možné ji nikomu upřít, ale zároveň ani vnutit. Převážná část Romů svoji identitu na národním vědomí nestaví, vychází z příslušnosti k rodině, volí deklarativně většinovou příslušnost.⁸ Většina těch, které označujeme za Romy, se hlásí k národnosti české, slovenské nebo maďarské. Ve sčítáních v České republice v letech 1991, 2001 a 2011 došlo k výraznému rozšíření seznamu zjišťovaných národností a Romové poprvé od konce druhé světové války mohli deklarovat romskou národnost a uvést romštinu jako svůj mateřský jazyk. Této možnosti však využila pouze část z nich a z toho vyplývá, že ve výsledcích sčítání z let 1991, 2001 a 2011 jsou zahrnuty pouze ty osoby, které deklarovaly příslušnost k romské národnosti. Z hlediska skutečného početního rozsahu romské populace to je však pouze neúplný soubor a nelze tyto údaje prezentovat jako skutečný počet Romů. V roce 1991 se k romské národnosti přihlásilo 32 903 osob a v roce 2001 to bylo 11 746 osob.⁹ Podle posledního sčítání lidu v roce 2011 se přihlásilo k romské národnosti 5 199 obyvatel.¹⁰ V České republice se při sčítání lidu většina Romů ke své národnosti nepřihlašuje. Počty Romů takto zjištěné jsou silně podhodnocené a nerelevantní ve srovnání se skutečným počtem Romů. Neoficiální odhad osciluje kolem 200 000 Romů na území ČR, převážná většina jich patří do rodin poválečných migrantů ze Slovenska do českých zemí.¹¹ Toto pramení s největší pravděpodobností ze strachu z jakéhokoliv soupisu. Romové mají negativní historickou zkušenost a část jich věří,

⁶ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.24, ISBN 978-80-7387-428-5.,

⁷ SEKOT, Aleš. *Sociologie v kostce*. 3., rozš. vyd. Brno: Paido, 2006, s.247. ISBN 80-7315-126-x.,

⁸ UHEREK, Zdeněk. *Poznámky k tématu identity a jejího utváření u Romů v České republice: Romano džaniben*. Praha: Společnost přátel časopisu Romano džaniben, s. 20,v.1/2010,

⁹ NESVADBOVÁ, Libuše, Jiří ŠANDERA a Věra HABERLOVÁ. *Romská populace a zdraví: Česká republika - Národní zpráva 2009*. Madrid: FSG, 2009, s.9, ISBN 978-84-6925-535-3.,

¹⁰ *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*, <http://www.czso.cz/>, [online] [cit. 2015-02-02],

Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/>,

¹¹ KUBANÍK, Pavel, Jan ČERVENKA a Helena SADÍLKOVÁ. *Romština v České republice: Romano džaniben*. Praha: Společnost přátel časopisu Romano džaniben, s. 12,v.2/2012,

že po jakékoliv evidenci následuje postih. V době holocaustu za 2. světové války byla použita evidence ze sčítání cikánského obyvatelstva na základě zákona č. 117/1927 Sb. a vládního nařízení č. 68 Sb., na základě nichž dostali Romové tzv. cikánské legitimace, jež je výrazně omezovaly v základních lidských právech a svobodách.¹² Dalším důvodem je to, že někteří Romové považují romskou etnickou identitu a příslušnost k ní za stigmatizující a zahanbující.

Lze předpokládat, že počet Romů v České republice se bude zvyšovat. Za minimální počet je v současné době možné, s ohledem na značnou migraci Romů, považovat hodnotu 150. tis. V případě pominutí extrémní hodnoty jsou nejvyšší odhady v současnosti 250. tis. Romů. V letech 2010 – 2020 by se dle odhadů mohl počet Romů na území České republiky pohybovat v rozmezí 250 – 280. tisíc.¹³

1.3 Rom - příslušník romské komunity

V roce 1997 bylo snahou vlády předejít obtížím týkajících se terminologie, proto zvolila termín romská komunita a pro jednotlivce označení příslušník romské komunity. I toto označení je ovšem plné rozporů.

Komunita „...je skupinou aspoň dvou lidí, kteří jsou bez ohledu na rozdílnosti, které jsou mezi nimi, schopni překlenout a oceňovat tyto rozdílnosti, což je uschopňuje efektivně a otevřeně komunikovat a spolupracovat na dosažení společných cílů. Jako důsledek mnozí členové skupiny budující komunitu prožívají pocit své jedinečnosti a hluboké společné jednoty, kterou velmi zřídka anebo vůbec předtím necítili v jiných skupinách...“¹⁴ Romové možná prožívají pocity jedinečnosti, ale rozhodně nelze hovořit o hluboké společné jednotě, poněvadž jsou zde skupiny Romů, kteří spolu navzájem

¹² DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.10., ISBN 80-7067-533-8.,

¹³ NESVADBOVÁ, Libuše, Jiří ŠANDERA Jiří a Věra HABERLOVÁ Věra. *Romská populace a zdraví: Česká republika - Národní zpráva 2009*. Madrid: FSG, 2009, s. 13, ISBN 978-84-692-5535-3.,

¹⁴ SCOTT PECK, M. *V jiném rytmu: vytváření komunit*. Překlad Tomáš Zábranský, David Záleský. Olomouc: Votobia, 1995, s. 29, ISBN 80-8561-977-6.,

nekomunikují, protože jim to nedovolují nepsaná rodová pravidla. Skupiny, které nemají společné cíle, uznávají jiné hodnoty i životní styl.

1.4 Vymezení cílové skupiny

Romové jsou v České republice znevýhodněni tím, že je majoritní obyvatelstvo zařazuje podle vzhledu, jejich výrazné gestikulace, způsobu chování, mluvy. Majorita se domnívá, že ví, kdo Rom je a na základě vžitých stereotypů je zařazuje. Proto si Romové nemohou svoji identitu sami vybrat, na rozdíl od ostatních. Na základě těchto vžitých představ se majorita domnívá, že umí Romy přesně identifikovat. Toto ovšem vede pouze ke stigmatizaci a zařazení do skupiny „Cikánů“ se vším, co se od této skupiny očekává. Toto všechno se děje bez ohledu na jejich svobodné rozhodnutí a jejich vlastní vůli.

„...V případě romských identit celá řada terénních šetření začíná tezí, že se výrazně nekryje hranice identifikace Romů z vnějšku majoritním obyvatelstvem, a hranice identifikace Romů samotnou skupinou. Neostrost hranice je dána subjektivností jakýchkoli ukazatelů romství, včetně rodové příslušnosti, která není nikde zřetelně vidět, a umějí ji definovat jen lidé zevnitř. Tím, že Romové nemají národní stát, bude jejich identita z hlediska národnosti a státní příslušnosti vždy duální, deklarace relativně libovolná a bude závislá na kontextu...“¹⁵

Romská identita není jednoznačná, u jednotlivců není totožná, je určována jinou intenzitou pocitu sounáležitosti. Je různá např. na základě odlišných životních zkušeností.

„...Deklarace etnické příslušnosti je v případě romství velmi citlivou a zcela privátní záležitostí. Formální příslušnost k societě daná skutečností, že se jedinec jako Rom narodil, není v žádném případě univerzálně platným kritériem romské etnicity...“¹⁶

¹⁵ UHEREK, Zdeněk. Romové mají stejnou pluralitu identit jako kdokoli jiný. U velké části z nich však sledujeme tendenci k jejich redukci, Praha, 28.4.2012 15:17, (ROMEIA), [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z : <http://www.romeia.cz/cz/publicistika/analyzy/romove-maji-stejnou-pluralitu-identit-jako-kdokoli-jiny-u-velke-casti-z-nich-vsak-sledujeme-tendenci-k-jejich-redukci>

¹⁶ KALEJA, Martin. *Romové - otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012, s.40 ISBN 978-80-7464-175-6.,

1.5 Shrnutí

Vzhledem k výše uvedenému je jasné, že z hlediska majoritní společnosti je stále nedořešené to, kdo je Rom, zda je to příslušník romské komunity nebo romské národnostní menšiny.

V uvedených souvislostech pojmám identitu Romů jako sebeidentifikaci, což znamená vědomé přihlášení se jednotlivce k určitému kulturnímu nebo etnickému celku, resp. i jako jeho pocit sounáležitosti s příbuzenskou skupinou.

Budu-li v dalším textu mé bakalářské práce označovat někoho Romem, bude to ten, který se za Roma považuje, a s tímto souhlasí, i přesto, že se oficiálně k romské národnosti nepřihlásil.

2 ROMSKÁ RODINA

Rodina je téma, které se mezi společenskými vědami řadí k „velkým“ tématům. Ať už sociologové, sociální psychologové, etnologové, demografové nebo historici, ale i ostatní badatelé v jiných vědách se snaží najít charakteristické znaky, formy a charakter uspořádání vztahů v rodině. Na základě zjištěných výsledků zdůrazňují však vždy její různorodost.

Romská rodina je specifická, i když do své kultury, čím dál ve větší míře, přebírá prvky kultury majoritní společnosti. Rodina a rodinné chování jsou oblastí každodennosti, ve které se odráží vlivy minulosti, ale i bezprostřední podmiňující vliv současných sociálních, kulturních, ekonomických a politických podmínek.¹⁷

Na základě dostupných údajů se v následující kapitole pokusím popsat charakteristické znaky tradiční a současné romské rodiny. Uvědomuji si však, že vzhledem k rozmanitosti romského etnika, není možné identifikovat jednu univerzální formu a strukturu romské rodiny v minulosti ani v přítomnosti (a s největší pravděpodobností ani v budoucnosti). V realitě je možné se potkat s velkou varietou rodinného chování, v žádném historickém období ani v žádné společnosti neexistoval a neexistuje univerzální model rodiny. V případě popisu rodiny, ať už tradiční nebo současné, se budu pohybovat na úrovni zevšeobecnění a generalizace.

Rodina je jednou ze základních sociálních institucí a sehrává velice důležitou roli v životě každého jednotlivce. Pro příslušníka romského etnika má rodina v rámci socializace, akulturace, citového a společenského života zpravidla větší význam, než pro příslušníka majoritní společnosti. Traduje se, že by romská rodina mohla být pro ostatní národy příkladem, zvláště klade-li se důraz na soudržnost, mezilidské vztahy a vzájemné lidské vazby mezi jednotlivými členy.

¹⁷ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.505 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

2.1 Tradiční romská rodina

Rodina byla vždy pro Romy významnou hodnotou, kterou uznávali a ctili. Členové rodiny nebyli závislí na okolní společnosti, ale ve své rodině na sebe naopak byli odkázáni beze zbytku. Rodina zastávala funkci vzdělávací (řemeslu se učili chlapci právě v rodině, stejně jako dívky se zde učily starat o chod domácnosti a o děti), zároveň byla hlavním zdrojem živobytí, neméně podstatná byla i ochranná funkce. Z těchto důvodů se Romové se svoji rodinou silně identifikovali.¹⁸

Kolektivismus je jeden z hlavních charakteristických znaků tradiční romské rodiny, ve které zcela absentuje soukromá sféra. Pro majoritní společnost je typická intimní zóna nukleární rodiny, ale tato v tradiční romské rodině chybí. Jedinec, partneři i nukleární rodina byli součástí velkého okruhu velkorodiny. „... Rodina vše sdílí a jakékoliv ostrůvky intimity a soukromí nemilosrdně likviduje, resp. nepřipouští jejich ustavení. Od obytného prostoru přes oblečení a jídlo až po fyzickou práci či peníze – nic není výhradním vlastnictvím žádné menší jednotky než je rodina...“¹⁹

Ať už rodina žila kočovným životem nebo v osadě, byla tvořena většinou rodem nebo vícegenerační rozšířenou rodinou. Romské skupině, která byla obklopována nepřátelstvem a nepochopením, nezbývalo nic jiného, než být naprosto soběstačnou a akceschopnou jednotkou, která se v případě ohrožení dokáže urychleně přesunout do bezpečí. Tato obrana byla možná pouze u dobře fungujícího kolektivu. „... Anarchie, kterou majorita odnepaměti romským skupinám přisuzovala, by tuto obranyschopnost neumožnila. Romské komunity naopak dodržovaly v některých ohledech přísný morální kodex, nad nímž bděli nejen představitelé osady, ale prakticky všichni její členové. Veškeré dění ve skupině se totiž odehrávalo veřejně, před zraky všech a za jejich spravedlivého dozoru...“²⁰ Jednotlivec sám neměl takovou sílu. Podporu mohl najít a čerpat z rodiny, ve které měl své pevné místo a byl nedílnou součástí tohoto fungujícího

¹⁸ *Romové v České republice* <http://romove.radio.cz>, 26-02-2000, [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>,

¹⁹ *Mluvme o Romech=Aven vakeras pal o Roma*. Editor Martin Kaleja, Jan Knejp. Ostrava: Universitas Ost-raviensis, 2009, s.80, ISBN 978-80-7368-708-3.,

²⁰ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Czech Republic: Člověk v tísni v nakl. Lidové noviny, 2002, 84 p., s.25,

celku.²¹ V rodině se vždy přísně uplatňoval mechanismus společné kontroly, který účelně zabraňoval, aby jednotlivec poškodil rodinu. Vždy mu bylo připomínáno různými formalizovanými způsoby, že se má chovat v souladu s „romipen“²² - romskou tradicí a etikou.²³

Tradiční romská rodina byla jednotkou na jejímž základě se rodina řadila do širšího společenství. Pro její jednotlivé členy plnila identifikačně- integrační funkci a to ve směru k jednotlivci, ale i ke komunitě. Když kdokoliv z rodiny provedl něco, co bylo nepřipustné v rámci nepsaných pravidel, zahanbení padlo na celou rodinu.

Tradiční romská rodina zabezpečovala i všeobecné vzdělávání, ale i profesní kvalifikaci a plnila i socializaci ve smyslu výchovy. Děti se učily řemeslu prostřednictvím různých pomocných prací, ale zároveň si osvojovaly dobré chování a úctu k ostatním členům společenství.²⁴ Výchova v rodině byla složitým procesem, který ale v konečném důsledku připravoval Romy na život v jejich tradiční komunitě.

Pro Romy byla charakteristická patriarchální velkorodina, kterou tvořila širší příbuzensky provázaná skupina relativně samostatných velkorodin. Rodinné vztahy, struktura a hierarchie rodiny i role jejich jednotlivých členů byly vždy těsně spjaty s charakterem skupinových vztahů a zákonů. Pro rodině příbuzenské skupiny používali slovenští Romové dva termíny : *familija (famelia)*, (širší rodina) a *fajta*, (lokální komunita), olašští Romové – *nipos, amaro nipo* (naše skupina), *amaro* (naš lid)²⁵. Důležitá je i skutečnost, že rodové pouto je silnější než rodinné. Členy velkorodiny byli, kromě rodičovského páru, i další manželské dvojice - rodiče, případně prarodiče, ženatí synové nebo dcery a jejich děti.

²¹ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Czech Republic: Člověk v tísní v nakl. Lidové noviny, 2002, 84 p., s.25,

²² Z hlediska sociologického, kulturně antropologického a obecně kulturologického jde o klíčovou sociokulturní determinantu Romů znamenající „romskou totožnost, sebevědomí, myšlení o sobě, pojmenovávání sebe-sama a současně také právní i mravní kodex“. Citováno z : KALEJA, Martin. *Romové - otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012, s.41 ISBN 978-80-7464-175-6.

²³ *Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.515 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.

²⁴ *Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.514 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.

²⁵ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.37, ISBN 978-80-7387-428-5.,

Každý člen této rodiny měl v příbuzenské pospolitosti vymezené svoje místo, ze kterého vyplývaly jeho specifická práva a povinnosti. Postavení a role každého člena rodiny byly vnitřně diferencované podle vztahů k ostatním členům velkorodiny. Místo na hierarchickém žebříčku bylo dáno kombinací několika faktorů – pohlaví, věk a příbuzenská afinita. Souhrn vzorů a norem bezkonfliktního spolužití se v rodinné skupině označoval jako „*pativ*“ (úcta, slušnost, čest).²⁶

Tradiční romská rodina z pohledu autority byla vždy patriarchální. Výraznou autoritou byl vždy muž – otec, manžel syn, bratr. Už při narození byla jasná preference synů a společenský status rodiny se zvyšoval s jejich dospíváním.²⁷

V čele velkorodiny stál mužský představitel nazývaný *vajda*, *mujal'o*, *thute* nebo *čhibalo*. Nejváženější a zpravidla i nejstarší muž. Tato funkce byla buď dědičná, ale častější bylo zvolení radou mužů. *Vajda* rozhodoval, vystupoval i v roli soudce, u kočovných rodin určoval, kterým směrem se komunita vydá a jak dlouho se na místě zdrží. Zastupoval i roli kněze – oddával novomanžele (obřadem *mangavipen*²⁸ nebo *bijav*²⁹), novorozence křtil a při pohřbu vykonával obřad jménem rodiny.³⁰

Postavení ženy v rodině bylo takové, že na ženě ležela starost o domácnost a děti, rozhodovala nejen o domácnosti, ale i o ekonomických otázkách. Když muž neměl práci, musela žena obstarat i základní obživu. Zpravidla chodila po vesnicích, kde u „*gádžů*“ (Neromů) prováděla různé drobné práce, za které většinou dostala naturální odměnu. Muži

²⁶ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002., s.513 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

²⁷ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002., s.513 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

²⁸ *Mangavipen* - zásnuby, obřad, při němž se uzavírá partnerský svazek. Partnery pro své děti vybírali v minulosti zásadně rodiče. Partnerský svazek spojoval nejen "mladé", ale celá jejich příbuzenstva. Dbalo se tedy na sociální a ekonomické výhody, který svazek mladých přinese nově vzniklé příbuzenské kolektivitě. V mnoha případech ovšem rodiče přihlédli k volbě mladých, pokud nebyla v rozporu se společenskými a kulturními normami komunity. [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z <http://www.romove.cz> ,

²⁹ *Bijav* není předpokladem ke stvrzení partnerského svazku. Posvěcením společného soužití je *mangavipen*. *Bijav* je společenská záležitost, může být uspořádána až několik let po *mangavipen* – tehdy, když rodiny manželů mají dost peněz, aby svatební hostinou mohly demonstrovat svou společenskou prestiž. Zatímco *mangavipen* se odehrává v úzkém rodinném kruhu, při obřadu *bijav* se počítá se stovkami hostí. [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z <http://www.romove.cz> ,

³⁰ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.95,. ISBN 80-7067-533-8.,

pracovali zpravidla nepravidelně, vykonávali některé z řemesel (např. kovářství, košíkářství, kovotepectví...) nebo byli hudebníky.³¹

Manželství a partnerství byla převážně patrilokální.³² Svazek dvou lidí byl výsledkem dohody mezi komunitami, ze kterých tito jednotlivci pocházeli. Příbuzenský vztah vytvářel silné pouto, které „nutilo“ ke spolupráci a vzájemné pomoci spřízněných komunit a uzavření manželství toto ještě posilovalo.

Zodpovědnost za nevěstu a její výchovu v ženu a matku přináležela tchýni. Učila ji i vařit podle toho, jaké byly zvyky v nové rodině. To bylo důležité především z hlediska čistoty nejen hygienické, ale hlavně rituální při vaření. Celkově otázka přípravy stravy patří mezi jevy identifikačního charakteru. Podle toho, jaký konzumovala rodina druh masa patřila mezi „žuže“ (rituálně čisté), nebo „degeša“, „dubki Roma“ (nečisté). Udržování zvyků bylo důležité z hlediska udržení vlastní identity a zároveň určovalo společenský status rodiny.³³

Základem vnitřního pořádku a řádu uvnitř romských velkorodin byly nepsané, přes to však všemi dodržované zákony, které spolu s autoritou *vajdu* pomáhaly v průběhu století přežít i ve velmi těžkých životních podmínkách. Neodmyslitelná byla i vzájemná pomoc a solidarita uprostřed rodiny. Samozřejmá byla vždy péče o sirotky, nemocné či staré lidi. Rodina plnila ochranu ve společenském smyslu a byla tak nedílnou součástí socio-kulturní normy v tradiční romské komunitě. Sounáležitost a soudržnost – to jsou charakteristické znaky tradiční romské rodiny.

Největším trestem pro Roma vždy bylo, když v případě nedodržování vnitřních zákonů rodu nebo norem způsobu života *vajda* rozhodl, že ten který se provinil bude dán do tzv. „*prastipen*“ (stane se „*prasto*“- prokletý). Komunita ho vyloučila, a to buď na určitou dobu nebo na doživotí. Byl sice svobodný, ale nikdo z komunity s ním nemohl dál udržovat žádné vztahy.³⁴ Když společenství jedince vyobcovalo, byla

³¹ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.513 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5,

³² Ubytování a soužití nové rodiny u rodičů ze strany mužů

Dostupné z: <http://slovník-cizicslov.abz.cz/web.php/slovo/patrilokalni-rodina>,

³³ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.513-514 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

³⁴ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.98., ISBN 80-7067-533-8.,

to „psychologická smrt“. Jedinec totiž získával postavení nejen ve své rodině, ale i prostřednictvím své rodiny.

Příkaz vzájemné solidarity - to je jedna z nejdůležitějších norem tradiční romské rodiny, která vyplývala z bídy a paritního postavení Romů. Protože sami neměli, cítili s druhými a bez sobectví mezi sebe byli ochotni přijmout každého, i Necikána „gadža“; Každého, kdo je má rád nebo kdo potřebuje jejich pomoc nebo ochranu. Byla by to „ladž“, ostuda, kdyby neposkytli pomoc a střechu nad hlavou tomu, kdo to potřebuje.³⁵

Rodina plnila ochranu i ve společenském smyslu. V případě smrti rodičů bylo povinností prarodičů nebo sester matky vychovat nezaopatřené děti. Vzájemná solidarita je jedna z nejdůležitějších socio-kulturních norem v tradičních romských komunitách.³⁶

Romská rodina pro své členy především zaručovala místo ve společnosti, které bylo dáno od narození, a v případě neporušení pravidel, zajištěno do smrti. Svět dětí, dospělých i starých lidí spolu přirozeně splýval. Rodina byla celek, kde všichni byli v neustálém fyzickém i sociálním kontaktu, ochraňovala své členy před okolím. Romové spolu v minulosti žili, pracovali, trpěli

2.1.1 Postavení seniora v tradiční romské rodině

Již od nepaměti bylo touhou lidí dožít se vysokého věku. Z historického hlediska se toto přání však splnilo jen asi 2 – 4 % populace. Stát se starým bylo velice nepravděpodobné. Vysoká kojenecká úmrtnost, nemoci a úrazy, které jsou dnes běžně léčitelné, těžká fyzická práce – to vše mělo za následek to, že být starým, cítit se starým bylo velmi nepravděpodobné. Když se však někdo vyššího nebo vysokého věku dožil, stal se váženým členem společenství. Podstatou tohoto kultu stáří nebyl možná toliko věk, ale dle Haškovcové: „...okolnost, že staří lidé mohli předávat profesní i životní zkušenosti dalším

³⁵ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.104- 114, ISBN 80-7067-533-8.,

³⁶ Čačipen pal o Roma: *súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.516 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

generacím....“³⁷. Staří lidé byli těmi, kteří podávali informace z prožitého života mladým, a ti nemohli informace získat jinde, než prostřednictvím jejich vyprávění.

Staří lidé v romské komunitě, obzvláště pak muži, vždy byli váženými a uctívanými členy společenství. Tito lidé měli zpravidla získaný rozhled a životní zkušenosti, proto se k nim chodili ostatní radit v případě vážných životních rozhodnutí. Byli vždy respektovanou autoritou u svých dětí i vnoučat.

Phuro/phuri (starý/stará) byli autoritou, která vedla *familiju*.³⁸

Staré ženy byly někdy nazývány *phuri daj*, *drap daj* (bosorka,čarodějnice) a byly považovány za schopné provádět kouzla a magické úkony.³⁹ Rozuměly nejen věštění nebo čarování, ale dokázaly i léčit. Starší ženy bděly i nad uchováváním a dodržováním starých zvyků, které se předávaly z generace na generaci.⁴⁰ Uplatňování a dodržování tradic bylo velice důležité pro tradiční romskou komunitu.

Rodiny žily pohromadě, proto nacházeli staří lidé svoje místo při výchově vnoučat.

Ochrana rodiny se projevovala při saturování základních životních potřeb, rodina vystupovala jako celek, který vždy poskytoval potřebné zázemí a pomoc bez ohledu na příspěvek do společného jmění. Toto se právě projevovalo vždy v péči a ochraně starých lidí. Staří lidé měli vždy vysoký sociální status, proto je možné z hlediska autority hovořit o tradiční romské rodině nejen jako o patriarchální rodině, ale i jako o seniorátu.⁴¹

Starší lidé byli v romských rodinách vždy opatrováni s láskou a úctou, bylo nemyslitelné „odložit“ je do starobinců. Nemocný člověk nikdy nezůstával sám v případě že, zemřel zesnulému vzdávala úctu celá rodina. Všichni členové museli přijít, i ti ze vzdálenějších

³⁷ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s.33, ISBN 978-80-87109-19-9,

³⁸ Familija – rozšířená rodina dvou –tří generací,rozdělená do pěti až deseti domácností,

³⁹ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.104., ISBN 80-7067-533-8.,

⁴⁰ *Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.516 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

⁴¹ *Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.516 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

regionů. Celý den a noc stála rodina kolem rakve. Jednotlivec nikdy nezůstával sám, doma, venku, v nemocnici ani na smrtelné posteli.⁴²

Romové měli představu, že pro zemřelého si přichází vždy někdo z rodiny, který již zemřel, tento dříve zesnulý odvádí nebožtíka na „onen“ svět. Samozřejmostí bylo, že do rakve byly vkládány osobní věci, které měl zesnulý rád, ať už to byly šperky, hudební nástroje, dýmka, láhev s alkoholem, věřící dostali modlitební knížky, růženec. Samozřejmostí byly peníze. Od smrti až do pohřbu při zesnulém rodina bdí, tzv. „vartují“. Vartování mělo svá přesně daná pravidla, každý kdo přišel, před vypitím první skleničky, musel nejprve odlít část na zem, na počest zesnulého, nesmělo se ovšem se skleničkami „řukat“, nechybělo hraní karet, vyprávění příběhů. Romové věřili i na pozdější návrat mrtvého, který jim prostřednictvím různých znamení přišel sdělit, jak byl spokojený se svým posledním rozloučením.⁴³

2.2 Moderní romská rodina

Když jsem popisovala tradiční romskou rodinu, bylo možné se opřít o spoustu etnografických výzkumných prací, studií a knih. Bohužel, v případě současné romské rodiny není k dispozici tolik výchozího materiálu.

„...Rodina je pro všechny natolik posvátná, že opravdu je jen stěží k pochopení, že se nám právě v moderní, současné společnosti doslova rozpadá před očima...“⁴⁴ Tato Kellerova slova lze jen potvrdit, stejně jako ta, která řekl o rodině a vlivu státu na ni... „...Poté, co zbavil tradiční rodinu všech podstatných funkcí, které ji stmelovaly, poté, co ji sociálně vyvlastnil (a zpravidla i ekonomicky rozbil), projevuje o ni stát péči. Říká, že státní správa je zde proto, aby řešila její problémy, zdravotnictví proto, aby rodina byla zdravá, a školství proto, aby byla vzdělaná. Když tomu uvěříme, potom však nepochopíme, proč se rodina i přes všestrannou péči všech zmíněných organizací tak často hroutí. Sevřené pečovatelské objetí státu, zdá se, rodině příliš nesvědčí...“⁴⁵

⁴² LIÉGEOIS, Jean-Pierre. *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Překlad Jaroslava Glutová. Bratislava: Academia Istropolitana, c1995, s.75, ISBN 80-967380-4-6,

⁴³ Romcentrum Karviná, zpracovala Regionální knihovna Karviná, [online], 2007, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z: <http://www.romcentrum.karvina.info/publikace.pdf>

⁴⁴ KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. Vyd. 4. Brno: Doplněk, 2003, s. 59, ISBN 80-72390-91-0.

⁴⁵ KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. Vyd. 4. Brno: Doplněk, 2003, s. 59, ISBN 80-72390-91-0.

Tato dvě tvrzení Kellera, týkající se moderní rodiny stále častěji platí i pro rodinu romskou.

Tradiční romská rodina se mění a rozpadá, jedná se o pochopitelné změny, které souvisí s vlivem a dopadem života v otevřené společnosti, nelze zakonzervovat rodinu takovou jaká byla v minulosti. Mění se doba neumožňuje Romům dnes pěstovat kult rodiny. Mění se vztahy mezi jednotlivci a ty zároveň ztrácí na intenzitě. Mění se struktura rodiny i hodnotový systém, Romové postupně ztrácí svůj jazyk i etnicitu. Čtyřicet let asimilačních tlaků na Romy poznamenalo celé jejich společenství. V 50.-70. letech minulého století, v době kdy probíhala násilná asimilace, docházelo k sestěhování různých rodových skupin, což mělo za následek oslabení soudržnosti celých komunit a solidární zůstali vůči sobě pouze některé rozšířené jednotlivé rodiny. Prakticky došlo k zániku přirozené rodové autority - *vajdy*, *mujal'o*, *thute* nebo *čhibalo*.

V současné době vláda České republiky mění svůj postoj, ale i přesto je v programech vlády zdůrazňována hlavně integrace romského obyvatelstva a je patrná snaha o „začlenění“ a vyrovnání se majoritní společnosti. Nejde nepoložit otázku, zda je vždy možné najít správné vzory mezi většinovým obyvatelstvem? V čem se tedy mají Romové přizpůsobit? Samozřejmě by to měla být snaha o zařazení do pracovního procesu, tendence zvyšovat vzdělanost a dodržování platných zákonů. Bohužel, především mladá generace Romů tápe mezi vlivy dvou kultur a přejímá spíše negativní vzory od majoritního společenství.

Tradiční romská rodina se mění, jde o proměnu týkající se nejen tradic a zvyků, ale i změny demografické, které se týkají především postupného snižování porodnosti, poklesu dětské úmrtnosti a podobně. Romové stále častěji přebírají vzorce chování majoritní společnosti. I přes to všechno se dá říci, že z hlediska socializace, akulturace a v neposlední řadě citového a společenského života má rodina v romském společenství větší význam, než u příslušníků většinové společnosti. Uvažujeme – li o vlastnostech rodiny z pohledu tradice, modernity a postmodernisty „...zaznamenáváme v romských rodinách prolínání a překrývání prvků zřetelně tradičních s prvky moderními i postmoderními...“⁴⁶

⁴⁶ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.37, ISBN 978-80-7387-428-5.,

Jde o dynamický proces, který se promítá do mnoha oblastí života Romů. Tyto oblasti jsou velmi úzce propojené a existují mezi nimi vzájemné vazby. Jedná se o oblast individuální (fyzické a duševní dispozice); materiální (způsob života – materiální zabezpečení); společenskou (společenské vztahy, vnitřní i vnější komunikace) a duchovní (duchovní kultura, společenské vzorce). Rodina se snaží na změny podmínek reagovat. Je nutné si uvědomit, že tradiční romská rodina byla vystavena i přímým institucionalizovaným zásahům, které ji silně ovlivňovaly. Někdy více či méně, záměrně či nechtíc měnily tradiční vzory rodinného chování Romů.⁴⁷

V současné době se zejména příslušníci slovenských a maďarských Romů mezi sebou začali dělit na „*barvale*“ (bohaté, úspěšné) a „*čore*“ (chudé, neúspěšné). K první skupině patří stále se rozrůstající mladá romská inteligence, romští podnikatelé a příslušníci romské elity. Skupina „*barvale*“ se ve většině případů dnes ke stále převažující skupině „*čore*“ nehlásí a skupiny mezi sebou nekomunikují. Postoj úspěšných Romů, kteří s Romy žijícími v problémech nekomunikují a nesnaží se jim pomoci je pochopitelný vzhledem k tomu, že nechtějí ztratit svoje těžce získané společenské postavení v rámci majoritní společnosti, při opačném pohledu však je toto další důkaz narůstajících tendencí vnitřní stratifikace uvnitř společenství.⁴⁸

V dnešní době dochází k nuklearizaci romské rodiny. To znamená rozpad velkorodin. Rodičovská rodina se osamostatňuje od rodiny rozšířené nejen z hlediska bytového, ale i finančního a sociálního. Také postavení muže a ženy se stává rovnocenným. Charakteristické znaky moderní rodiny můžeme najít především u rodin, které žijí integrovaně, mají vyšší socio-ekonomický status a vyšší vzdělání.⁴⁹

Tradiční struktura romských rodin je v důsledku působení makrosociálních přeměn a zároveň vlivem působení stále silnějších institucionálních asimilačních a integračních vlivů značně roztržena. V posledních generacích se projevuje důsledek vytrhnutí

⁴⁷ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.516 -517 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

⁴⁸ DAVIDOVÁ, Eva. Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.27, ISBN 978-80-7387-428-5.,

⁴⁹ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.520, Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

z tradičních velkorodin a soudržnosti obce, vlivem čehož romská tradiční rodina všeobecně zeslábla.⁵⁰

„.....V uskutečněném kvantitativním výzkumu byl v České republice nejfrekventovanější počet členů romské domácnosti čtyři (20,7 %), v četnosti pak následovaly domácnosti tříčlenné (15,9 %) a šestičlenné (14,6%)....“⁵¹ I tato čísla svědčí o postupném rozpadu velkorodin a směřování ke zmenšování se domácností a přibližování se charakteru rodiny rodinám majoritní společnosti.

Stejně jako se snižuje počet členů domácnosti, snižuje se i počet dětí na jednoho respondenta v prováděném výzkumu. V České republice bylo uvedeno, že nejčastější počet dětí na jednoho respondenta v romské komunitě jsou dvě (17,7%), tři děti na jednoho respondenta uvedlo 15,3 % tazatelů. V porovnání s majoritní společností jsou tato čísla vyšší, ale naopak nižší než u průzkumu prováděného na Slovensku.⁵²

Do poloviny padesátých let minulého století převládalo v romských rodinách zvykové právo. V důsledku stále častějších střetů s „moderní civilizací“, která uznává jiný systém hodnot, nastává oslabení tradičního rodinného systému. Rozpadají se velké skupiny, jejich vnitřní zákony a dřívější autorita „*vajda*“ ztrácí svoje postavení, nebo zde již není.⁵³ Proto chybí i důležitá funkce *vajdy* – vůdčí osobnosti, která by mohla být tím, kdo usnadní komunikaci mezi minoritou a majoritou. Majoritní instituce zde již před sebou nemají jednoho mluvčího společenství, kterému by sdělovaly své požadavky, a jehož prostřednictvím by bylo možno komunikovat. Jsou tu jednotliví občané, a tím pádem musí komunikovat s každým zvlášť, což způsobuje mnoho problémů.

Dochází k rozbití rodinných seskupení, dřívější zákony a normy neplatí.

Vedle „tradičních“ sociálních kritérií při výběru partnera, zejména u střední a mladší generace, dochází k porušení „etnické endogamie“, roste počet smíšených manželství,

⁵⁰ Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.520 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

⁵¹ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.43, ISBN 978-80-7387-428-5.,

⁵² DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.44, ISBN 978-80-7387-428-5.,

⁵³ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.117., ISBN 80-7067-533-8.,

keré bývají někdy izolované od rodiny. Jindy však interetnická manželství naopak mají vysokou společenskou prestiž. Některým Romům to, že romský chlapec nebo dívka byli přijati do majoritní společnosti a jejich partnerství bylo stvrzeno, dává pocit vyššího společenského statusu než u ostatních Romů.⁵⁴

Mladí lidé touží po změně - nepociťují tolik rodinnou příslušnost a solidaritu.⁵⁵ Mládež navštěvuje školu, stýká se s vrstevníky, setkává se zde se světonázorem neromské majority a je jím ovlivňována. Dříve v romských rodinách existovala sociální kontrola, která v současné době mizí. Postupné rozptylování Romů mezi ostatní obyvatelstvo má za následek to, že se o pevné vnitřní organizaci romských rodin v dnešní době nedá už hovořit.

Když jsem v předcházející kapitole zmiňovala a zdůrazňovala silné stránky tradiční rodiny, kterým bez pochyby byly soudržnost, pospolitost, sounáležitost, přesto však různorodost, byly to prvky, které členům této nenapodobitelné skupiny dodávaly sílu a touhu žít a existovat spolu. V okamžiku příchodu do společnosti, která má snahu Romy asimilovat stávají se tyto prvky jejich slabostí, protože většinová společnost představuje opačné: individualismus, uniformitu, soutěživost ...

Tradiční romská rodina měla značnou výchovnou funkci, tato je však v dnešní době vlivem předškolní výchovy a povinné školní docházky značně oslabena. Dříve běžná negramotnost dnes mezi mladší romskou populací není. Lidé narození od 60. let minulého století negramotnost v proběhnutých výzkumech prakticky neudávají.⁵⁶

Slovenští Romové, kteří dnes žijí v České republice již po tři až čtyři generace, rodí se a žijí v městských bytech, o životě v osadách, ve kterých žili jejich prarodiče nemají ponětí, pokud nenavštívili své příbuzné na Slovensku. A pokud je navštívili vracejí se ohromení a užaslí hrůzou a zároveň krásou. Hrůzou ze způsobu života a krásou z uchování něčeho nedekulturizovaného, etického, tradičního „romipen“ (romství),

⁵⁴ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.174., ISBN 80-7067-533-8.,

⁵⁵ LIÉGEOIS, Jean-Pierre. *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Překlad Jaroslava Glutová. Bratislava: Academia Istropolitana, c1995, s.78-79, ISBN 80-967380-4-6,

⁵⁶ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.42, ISBN 978-80-7387-428-5.,

kteří se v současné romské rodině vytrácí, v lepším případě si hledá nový způsob jak existovat.⁵⁷

Pozitivní, ale i negativní dopad má na romskou rodinu existence a vliv institucí majoritní společnosti. Nejsou totiž pouze prospěšné instituce jako předškolní zařízení, školy, mimoškolní organizace, zařízení zdravotní péče apod., ale i instituce, které v mnoha případech škodí – herny, společnosti půjčující peníze na vysoký úrok, existující drogová mafie a spousta dalších... Bohužel i toto je určitá forma integrace a Romové jsou často aktivní v těchto „institucích“, nejen jako ti, kteří zde utrácejí svoje peníze, ale zároveň v těchto aktivitách sami „podnikají“. Ztráta dříve dobře fungující rodinné sociální kontroly v dnešní době chybí.

Je nutné zmínit, že i v dnešní době žije velká část Romů ve svých tradičních komunitách, tedy koncentrovaně, více méně geograficky segregovaně a sociálně izolovaně. Jedná se o segregované části měst a obcí, jejímž typickým znakem jsou nevyhovující životní podmínky. V těchto novodobých „ghettech“ se kumulují negativní jevy jako je vysoký podíl dlouhodobě nezaměstnaných, vysoký podíl domácností, které jsou závislé na sociálních dávkách, nízká životní úroveň, patologické jevy atp. Toto všechno působí konzervačně a tradiční vyzkoušené vzorce, které fungovaly odnepaměti se mění velmi těžko. V těchto rodinách je možné i dnes pozorovat některé rysy tradiční romské rodiny, zejména pak rodové, příbuzenské a širší rodinné vztahy.⁵⁸

Romská rodina se bude neustále proměňovat a byla by utopie myslet si, že bude slábnout vliv většinové společnosti jejímž obrazem se bude stále více stávat.

2.2.1 Postavení seniora v současné romské rodině

Romská společnost se nachází v období proměny. Role a postavení v rodině, které byly pevně dány dříve se mění. Mizí autorita stáří. Romský senior měl ve své komunitě výsadní postavení byl jak formální, tak i neformální vůdčí osobností rodiny. Co řekl, to platilo. Vztahy se ale mění, a spolu s nimi i tato tradice.

⁵⁷ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit*. 3., nezměněné vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, 129 p. ,s.43-44.,ISBN 80-70679-05-0,

⁵⁸ *Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s.521 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

„...Romové ve stáří nežijí příliš aktivně. Není obvyklé, aby pečovali o zahrádku, chodili na výlety nebo sportovali. Ten život je opravdu pasivní, ale to z části odpovídá romským tradicím. Posedávat, bavit se, vykuřovat. Starší generace Romů více dodržují staré zvyky, třeba si rádi zazpívají nebo poslechnou tradiční písně, ale také už to není tak časté jako kdysi. ...“⁵⁹

Dalším důležitým faktem je, že „...romští senioři ve větší míře než ostatní neumí číst a psát. Způsobuje jim to pak obtíže v každodenním životě, například při užívání léků. Z části je to způsobené nerovným přístupem ke vzdělání, segregací na školách, ale často také postojem samotných Romů....“⁶⁰

„...Jak je vidět, rozdíly mezi romskými a ostatními seniory existují, nicméně se pomalu, ale nevyhnutelně obrušují. Až budou v penzi dnešní romští teenageři, odlišnosti třeba už budou zcela nepatrné. Kdo se však těmto tendencím vymyká, jsou olašští Romové. To je etnická skupina Romů, která žije ještě mnohem uzavřeněji. Méně se asimiluje s většinovou společností, velmi vzácné jsou u ní smíšené sňatky, o to více si pak ale udržuje svůj jazyk a tradice...“⁶¹

Starší generace Romů je nespokojená, někdy dokonce stresovaná, tyto pocity pramení ze zhoršení jejich sociálního postavení. Toto zhoršení je zapříčiněno vysokou nezaměstnaností, ale i stále se opakujícími se xenofobními projevy a v neposlední řadě i sociálním vyčleňováním mnoha romských komunit. „... K tomu v důsledku postupně se rozpadajícího tradičního romského společenství s jeho hodnotovým systémem vnitřně přispívají i změny v rodině a pojetí života a přejímání některých negativních hodnot z majoritní společnosti. A tento pocit je zřejmě i jednou z příčin měnící se kvality života...“⁶²

Obzvláště u starších Romů „... se dodnes projevuje hluboký rozpor v pojetí spravedlnosti a hájení cti. Rozpor mezi stále přežívajícím modelem jejich hodnotové

⁵⁹ JIŘIČKA, Jan. *Děti, chalka a klid*, Vital plus, 1. 10. 2009, [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z: <http://www.vitalplus.org/article.php?article=150>

⁶⁰ JIŘIČKA, Jan. *Děti, chalka a klid*, Vital plus, 1. 10. 2009, [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z: <http://www.vitalplus.org/article.php?article=150>

⁶¹ JIŘIČKA, Jan. *Děti, chalka a klid*, Vital plus, 1. 10. 2009, [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z: <http://www.vitalplus.org/article.php?article=150>

⁶² DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.35, ISBN 978-80-7387-428-5.,

orientace – tradiční morálkou těchto Romů a právními zásadami a zákony majoritní společnosti, jejímiž jsou příslušníky (a za jejichž občany se většina z nich už považuje)...⁶³

„...Co se týká postavení starších lidí v rodinách a komunitách, opět hlavně v nižších stratifikačních vrstvách, lze na základě výsledků výzkumu říci, že se v porovnání s minulostí spíše zhoršuje. Je nakonec logické, že někteří mladí nejsou pod vlivem alkoholu či jiných drog ochotni respektovat dobře míněné pokyny a rady starších lidí v rodině či komunitě. To samo svědčí o tom, že tato mládež přestává ctít své „romipen“ jako soustavu starých romských hodnot, která je však základem jejich etnické identity – „romství“.⁶⁴

V očích většinové společnosti je viděna romská rodina spíše jako tradiční, rodina která je pospolitá, soudržná a ctí *romipen*. Bohužel, hlavně v porevolučních letech, přebírá romská společnost rysy majority, které nejsou až tak pozitivní. Toto se projevuje i ve vztahu k seniorům, kteří bývají, i když ne tak často jako u většinové společnosti, umisťováni do domovů pro seniory.

2.2.2 Věková struktura romského obyvatelstva a její vývoj

Stárnutí je nedílnou součástí lidského života a týká se nejen jednotlivců, ale celé populace, je logické, že stárne i populace romská. Stárnutí jednotlivce je biologické, stárnutí populace strukturální, mění se její složení a narůstá počet těch, kteří jsou považováni za staré.⁶⁵

Jedním z nejdiskutovanějších problémů v odborné veřejnosti je demografické a reprodukční chování romské populace. Toto je odlišné od minoritní společnosti. Typický je vyšší počet dětí do 14 roků a nízký počet starších lidí v postproduktivním věku.⁶⁶ I toto

⁶³ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života romů v Čechách na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, s.96. ISBN 80-7067-533-8.,

⁶⁴ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.49, ISBN 978-80-7387-428-5.,

⁶⁵ POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s.7, Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3271-8.,

⁶⁶ *Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, s.517 Slovensko v pohybe. ISBN 80-88935-41-5.,

se ovšem v současné době mění. Je třeba vzít v úvahu to, že se dá předpokládat zlepšování zdravotního stavu romské populace a tím i navyšování seniorů mezi Romy. Zatímco v roce 1971 bylo z celkové romské populace pouze 3,1 % Romů v kategorii 60+, v roce 2001 to bylo již 4,9 % ve stejné kategorii.⁶⁷

⁶⁷ NESVADBOVÁ, Libuše, Jiří ŠANDERA a Věra HABERLOVÁ. *Romská populace a zdraví: Česká republika - Národní zpráva 2009*. Madrid: FSG, 2009, s.14, ISBN 978-84-6925-535-3.,

3 DOMOVY PRO SENIORY

„...Stáří není choroba, je však spojeno se zvýšeným výskytem nemocí a zdravotních potíží. Kromě smrti je hlavní hrozbou chorob ztráta soběstačnosti...“⁶⁸ S přibývajícím věkem se soběstačnost snižuje a senior se dostává do situace, kdy si své základní potřeby nezvládá plně saturovat sám. Toto vede ke zvýšené závislosti na jiných lidech a v mnoha případech k nucené životní změně – umístění do domova pro seniory.

3.1 Současný stav v domovech pro seniory

Sociální služby prošly dlouhodobým historickým vývojem. Nejprve to byla dobrovolná činnost jedinců nebo skupin, po ní následovala veřejná péče a to až do doby, než si stát vytvořil monopol na poskytování sociálních služeb. Do roku 1989 byl stát víceméně jediný, kdo sociální služby poskytoval. Od počátku 90. let společenské změny odstartovaly rozvoj, nejen kvantitativní, ale i kvalitativní. Došlo k rozšíření sociálních služeb, ale legislativa byla zastaralá. Skutečnou revolucí v sociálních službách byl rok 2007 a platnost nového zákona o sociálních službách č.108/2006 Sb., který přinesl naprosto zásadní změnu v systému sociální péče. Původní paternalisticko-direktivní model byl opuštěn a prostřednictvím nového zákona došlo k rozvoji vztahů mezi poskytovateli sociálních služeb a klienty, založených na rovnoprávnosti, důsledném individuálním přístupu, dobrovolnosti. Ze zákona je velmi patrný důraz na respekt k základním lidským a občanským právům, oprávněným zájmům a lidské důstojnosti adresátů sociálních služeb.

V současné době je tedy stěžejní zákonnou normou pro domovy pro seniory zákon o sociálních službách č.108/2006 Sb. Přijetím tohoto zákona a jeho platností od 1.1.2007 nastala v sociálních službách změna, která zavedla nejen spoustu nových pojmů jako např. registr poskytovatelů, do té doby neznámé standardy kvality sociálních služeb, inspekce kvality a spoustu dalších. Všechny tyto změny by měly vést ke zvýšení kvality služeb nejen v domovech pro seniory, ale zejména ke zlepšení postavení klientů. Má za cíl

⁶⁸ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s.39, ISBN 80-210-3345-2.,

i nastavení systému „...který zavádí kvalitativní prvky a kvalitu měří a stimuluje, akcentuje oblast lidských práv a svobod ...“⁶⁹

Tento zákon klade důraz při poskytování sociálních služeb na zachování lidské důstojnosti. Zvláště pak zohledňuje individualitu klienta a pomoc musí vycházet z individuálních potřeb, musí být poskytována v zájmu osob a v náležitě kvalitě tak, aby byla vždy dodržována lidská práva a základní svobody. Celá služba má být plánována a poskytována společně s klientem přičemž jsou zohledňovány osobní cíle a možnosti klienta.

Aby mohla být poskytnuta kvalitní služba je nutné, aby zaměstnanci znali vlastní vůli klienta, její uplatňování, rozhodování se o sobě a svých záležitostech je základním právem každého.

Každé zařízení , které poskytuje sociální služby musí mít dle zákona č.108/2006 Sb. zpracovány standardy kvality sociální služby. Jedná se o rámcový předpis (na rozdíl od jiných právních předpisů), který určuje obecný rámec na jehož základě poskytovatel vypracovává standardy kvality poskytované péče s ohledem na specifika služby. Cílem standardů je kvalitní služba, ochrana práv a svobod klientů, podpora rovného přístupu a plnohodnotný život uživatelů.

Povinností poskytovatele je projednávat sociální službu s klientem s ohledem na jeho požadavky a očekávání. Je nutné si uvědomit, že práva však nemají jen jednotlivý uživatele sociálních služeb, ale všechny zainteresované osoby. Proto je nutné „vymežit hranice“ toho, na co má klient právo a na co již ne. Obecně platí to ,že „... právo každého člověka končí tam, kde začíná právo jiného člověka ...“⁷⁰

3.2 Možnosti individuálního přístupu k seniorům romského etnika

Legislativně je individuální přístup ke klientům zabezpečen, v praxi je ovšem nutné, aby zaměstnanci,byli se všemi pro ně relevantními pravidly řádně (a prokazatelně) seznámeni,

⁶⁹ BICKOVÁ, Lucie. *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. 1. vyd. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, 2011, s.18, ISBN 978-80-904668-1-4.,

⁷⁰ BICKOVÁ, Lucie. *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. 1. vyd. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, 2011, s.48, ISBN 978-80-904668-1-4.,

aby je skutečně ovládali, aby rozuměli jejich smyslu, vnitřně se s nimi ztotožnili a jimi se řídily.

„... Jakákoliv činnost vykonávaná člověkem by měla být prováděna zcela přirozeně a synchronně s vnitřními morálními zásadami a principy, které v sobě máme zakotveny....“⁷¹

Aby toto bylo splněno, je nezbytné, aby si všichni pracovníci v domovech pro seniory trvale uvědomovali jedinečnou osobnost každého klienta. Každý je osobností. Osobité je i vše, co ke každému patří. Je nutné si uvědomit toto nejen u klienta, ale i příslušníků rodiny, která zvláště u Romů je nezastupitelná a specifická. Respektování jedinečnosti v každodenním životě je jeden z důležitých předpokladů k tomu, aby mezi klientem a pečujícím vznikl vztah založený na respektu, úctě a toleranci. Toto je základ, který bezpochyby vede ke zlepšení mezilidských vztahů.

Nezbytné při porozumění a pochopení se navzájem je důležitá komunikace, která je pro život důležitější než jsme si schopni uvědomit. Dojde-li k přerušení komunikace dojde k narušení základních vztahů. „...Přestane-li člověk komunikovat, je to zpravidla zřetelný projev jeho rezignace...“⁷²

Komunikace se seniory má svá specifika. Komunikace se seniory jiného etnika jich má mnohem více. Je nutné naučit se vést rozhovor tak, aby nedocházelo k nedorozumění, a to na straně zaměstnance i klienta. Neúspěšná komunikace má za následek nejistotu a nespokojenost, která vede ke snížení ochoty komunikovat na obou stranách. V případě špatné komunikace vážně výměna informací a tím se na sebe nabalují další nedorozumění. „...Každý člověk má určitý styl komunikace. Vrozené tempo řeči. Je známkou profesionality, naučit se znát a používat slova a termíny, které náš klient přijímá a rozumí jim...“⁷³ Je nutné si uvědomit, že romští senioři zpravidla nerozumí všem výrazům, často jsou negramotní (jak již bylo zmiňováno výše) a toto je velký problém, ke kterému když přidáme možnou nedoslýchavost, poruchy paměti, sníženou schopnost koncentrace, dochází k nepochopení. Tato situace je pak často řešena omezením komunikace na obou

⁷¹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s.49, ISBN 978-80-247-3148-3.,

⁷² JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, s.72 ISBN 80-7254-329-6.,

⁷³ VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s.74, ISBN 978-80-247-2170-5.,

stranách na nezbytné minimum, zpravidla následuje prohlubování pocitu křivdy a vytvářejí se mylné názory a závěry. „...Vzniká tak začarovaný kruh, který je možné přetrnout a vystoupit z něj pouze správně vedenou komunikací alespoň z jedné strany, v tomto případě zcela jednoznačně ze strany pracovníků....“⁷⁴

⁷⁴ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 229, Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3148-3.,

4 SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÉ PŮSOBNÍ NA PRACOVNÍKY V DOMOVECH PRO SENIORY

Dle zákona č.108/2006 Sb. § 116 odst.9 : „Zaměstnavatel je povinen zabezpečit pracovníku v sociálních službách další vzdělávání v rozsahu nejméně 24 hodin za kalendářní rok, kterým si obnovuje, upevňuje a doplňuje kvalifikaci. Účast na dalším vzdělávání se považuje za prohlubování kvalifikace podle zvláštního právního předpisu.“ V případě přítomnosti klienta nebo klientů jiného etnika nebo předpoklad přijetí těchto klientů do domova pro seniory může být součástí tohoto povinného vzdělávání multikulturní výchova.

Prvním a zásadním krokem v pedagogickém působení na pracovníky v domovech pro seniory je „odbourání“ předsudků.⁷⁵ Nebezpečnost předsudků je nepopiratelná, již hraběnka Dubská⁷⁶ řekla: „Úsudek je možné vyvrátit, předsudek nikoli.“ Základem toho je poznání kultury jiného etnika, ale to je jen základ. Kultura bývá přirovnávána k ledovci u něhož je vidět pouze jeho špička, která představuje symboly, rituály, jen to co je vidět navenek. Hodnoty a normy představuje podstatná část ledovce, která je však před námi skryta.⁷⁷ Proto je nutné v případě péče o klienta z jiného etnika, v našem případě Roma, naučit zaměstnance nejen rozpoznat, ale zároveň si vážit kulturních jinakostí – uvědomění si rozdílnosti je prvním krokem k překonání překážek. Druhým, neméně důležitým krokem je chápat kulturní důvody chování klienta – k tomu je nutná již výše zmiňovaná znalost kultury. Empatie je jedním z dalších předpokladů k pochopení, nestačí jen znát kulturu, ale je nutné odbourat egocentrismus, který je trochu v každém z nás. Cesta, která povede ke zlepšení vztahů a vzájemné komunikace ,která je jedním z předpokladu dobrých vztahů,

⁷⁵ Předsudek je definován jako negativní stereotyp. Obsahuje záporné hodnocení nebo odsouzení a je projevem negativního vztahu. Soustava předjatých myšlenek, představ a názorů na jednotlivce, skupinu případně kulturu, které nežádoucím způsobem ovlivňují pohled a hodnocení osoby, skupiny, kultury. Citováno z : KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetřovatelství pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, s.32, Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-4413-1.,

⁷⁶ Marie von Ebner-Eschenbachová (1830–1916), rozená hraběnka Dubská, původem z moravských Zdislavovic, je významnou představitelkou německy psané literatury z území Moravy. Za svou románovou a povídkovou tvorbu byla Marie von Ebner-Eschenbachová roku 1898 vyznamenána rakouským nejvyšším civilním řádem, Čestným křížem za umění a literaturu, a roku 1900 byla jako první žena promována čestnou doktorou vídeňské univerzity. [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z: <http://www.barrister.cz/knihy/261/u-mych-krajanu/>

⁷⁷ KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetřovatelství pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, s.23, Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-4413-1.,

je projev úcty ke klientům a jejich kultuře. Vždyť každý z nás potřebuje vědět, že si nás ostatní váží.

Vzhledem k tomu, že neochota komunikovat s odlišností je atavistická vlastnost v člověku, která pramení ze strachu o vlastní ego. Která vychází možná i z pohodlnosti vystoupit ze svého stereotypu, z nechuti, že do našeho „já“, „moje“, „my“, patří také „oni“, bude nutné vynaložit velké volní úsilí na cestě za porozuměním a tolerancí.⁷⁸ Když je někdo Rom, tak to ví, cítí, prožívá. Zvláště pak starší Romové mají svoji duchovní sféru s psychologickými hranicemi, i v dnešní době má romský životní styl a umění žít nepopsatelný a neuchopitelný základ. I přes to, že vliv rodiny slábne, je v sociální oblasti nutné brát do úvahy její význam.

Romský senior bývá často diskriminován, a to hned nadvakrát. Poprvé je to často z důvodu jeho původu, podruhé je to z důvodu stáří. „... Je však potřeba opakovaně zdůraznit, že složka věku je zcela nepodstatné hledisko při hodnocení kvality jedince, protože věk představuje připsaný status, který je ve své podstatě neovlivnitelný vlastním úsilím jedince, stejně jako pohlaví nebo rasa...“⁷⁹

Bohužel okolí většinou vnímá Romy jako odpadlíky, setkání se stává většinou „srážkou“. Většina „gádžů“, Neromů, se na Romy dívá nepřátelsky, tím je vzájemné porozumění a soužití komplikovanější. Tímto pohledem se již předem komplikuje možné soužití s okolním prostředím a zároveň, jsou vyvolávány obranné mechanismy, často i nesprávné reakce, které Romy někdy zahánějí do čím dál větší společenské izolace. Je nutné se podívat na tyto situace z pohledu Romů samotných, hlavně těch, kteří žijí spořádaným životem a snaží se o nekonfliktní soužití s ostatními. Je důležité si uvědomit, jak je pro ně těžké setkávat se neustále s bariérou předsudků, odstupu, ponižování a dokonce s přímými projevy společenské či rasové diskriminace.

Je nutné hledat způsoby dorozumění se a porozumění. V dějinách lidstva se tyto situace opakují na celé zeměkouli, vždy v případě pohybu etnických populací, v případě kontaktu

⁷⁸ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit*. 3., nezměněné vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, 129 p. ,s.9.,ISBN 80-7067-905-0.,

⁷⁹ POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s.71 Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3271-8.,

odlišných, neznámých společenství. Většinou toto porozumění trvá mnoho generací, jedná se o proces empirický. Zatím se ale majoritní společnost z titulu své početní převahy a možná i mylné představy o své nadřazenosti domnívá, že je povinností minority přizpůsobit se modelům komunikace majority. Ale toto by měl být proces oboustranný. Dorozumět se lze, je-li přítomna ochota a schopnost komunikovat s odlišností.⁸⁰

Je důležité najít možný model komunikace, který bude počítat s odlišností, která je přirozeností každého jednotlivce. Podstata tohoto spočívá hlavně v ochotě a schopnosti se dorozumět. Ve snaze o pochopení a toleranci k tomu druhému. „...*Sako čiriklo mi peskeri gil'i gil'avel*; každý pták ať zpívá svoji píseň...“⁸¹ .Ovšem „... *šukares phenel pes, phares kerel pes*; krásně se to říká a těžko dělá...“ Než každý pták začne zpívat svou píseň, aniž by to těm druhým vadilo a zároveň aby se vzájemně dorozuměli, bude potřeba mnoho a mnoho úsilí, výchovy, poznání, vzdělání – kultivace v „nadkulturální“ kultuře. A protože *maro na chas jekhavestar, al'e kotor kotorestar*, chleba neshltneš najednou, ale kousek po kousku...“⁸² Bude potřeba spousta trpělivosti a dobré vůle k dosažení společného cíle.

⁸⁰ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit*. 3., nezměněné vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, 129 p. ,s.52-53.,ISBN 80-7067-905-0.,

⁸¹ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit*. 3., nezměněné vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, 129 p. ,s.12.,ISBN 80-7067-905-0.,

⁸² HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit*. 3., nezměněné vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, 129 p. ,s.12.,ISBN 80-7067-905-0.,

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 OSLABOVÁNÍ RODINÝCH VAZEB A MOŽNOST UMÍSTĚNÍ SENIORA V DOMOVĚ PRO SENIORY V ROMSKÝCH RODINÁCH

Praktická část mé bakalářské práce je zaměřena na zjištění současného stavu v romských rodinách. Zda dochází k oslabování rodinných vazeb a v důsledku toho i ke změně sociálního postavení seniorů u této minority z čehož pramení i možnost umístění seniorů do domovů pro seniory.

Vzhledem k tomu, že mým životním partnerem je Rom setkávám se s příslušníky této komunity pravidelně. Vnímám rodinný vývoj z pohledu „gádžů“ (Neromů). Romská rodina se dle mého názoru neustále mění a vyvíjí a s tím souvisí i odlišné postavení jejich členů v rámci této komunity. Mění se i postavení seniorů uvnitř romských rodin. Uvažování i chování se přibližuje majoritní společnosti. Někdo by mohl hovořit o asimilaci⁸³ jiný o integraci⁸⁴.

Již osm let pracuji v domovech pro seniory a setkání s klientem z řad Romů je spíše vzácností. Bude tomu tak i v budoucnosti nebo se počet klientů z řad Romů bude zvyšovat? Proto jsem se rozhodla zaměřit výzkumné otázky na tuto problematiku.

⁸³ **Asimilace** - označuje proces, jehož výsledkem je přizpůsobení se většině a jejím zvyklostem do takové míry a takovým způsobem, že tento proces vede k úplné ztrátě vlastní etnické či národnostní identity. Asimilace znamená dokonalé splynutí s většinou a bezvýhradné převzetí jejích hodnot. K asimilaci dochází buď přirozenou cestou ze svobodné vůle příslušníků asimilující se skupiny (to je zcela legální) nebo nedobrovolnou, vnucenou chováním většinové společnosti, případně jejího mocenského aparátu (ta je zakázána). Podstatným znakem asimilace je to, že jde o jednostranný proces, kladoucí nemalé požadavky jen na ty, kteří se hodlají asimilovat. Asimilující se jedinec či skupina se úplně přizpůsobí, aniž je nezbytně nutné, aby společnost vytvářela jakékoliv zvláštní a vědomé podmínky, aby se tento proces zdařil. Někdy si tohoto procesu není ani vědoma, prostě si těch, kteří se jí přizpůsobují, nevšimla. A to je případ asimilace jednotlivých příslušníků romských komunit. [online] [cit. 2015-03-30], Dostupné z: <http://studie.blog.cz/0902/co-je-to-asimilace-co-to-je-integrace>,

⁸⁴ **Integrace** - znamená začlenění jednotlivce nebo skupiny do většinové společnosti bez ztráty vlastní identity. Na rozdíl od asimilace je to proces oboustranný, náročný jak na ty, kteří se integrovat hodlají, tak na ty, mezi něž se chtějí integrovat. Vůli vstoupit musí odpovídat vůle přijmout. Podmínkou úspěšné integrace určité skupiny je tedy to, že většinová společnost do určité míry odlišnost integrujícího akceptuje a vytvoří pro jeho integraci vhodné podmínky. [online] [cit. 2015-03-30], Dostupné z: <http://studie.blog.cz/0902/co-je-to-asimilace-co-to-je-integrace>,

Z těchto důvodů jsou moje výzkumné otázky tyto:

- 1) **Jak Romové subjektivně vnímají oslabování rodinných vazeb ve svých rodinách ?**
- 2) **Jaké postoje vyjadřují Romové k možnosti umístění seniora do zařízení typu Domov pro seniory?**

5.1 Průběh a metody výzkumu

Výzkum probíhal ve třech fázích.

- 1) **Příprava** – tato fáze byla zaměřena zejména na orientaci v problému, shromáždění a nastudování odborné literatury, základní vymezení pojmů a především cílové skupiny, zpracování metodologie, vypracování otázek do rozhovorů a další metodologické konstrukty potřebné k uskutečnění výzkumu.
- 2) **Realizace** – zahrnovala především sběr dat v terénu prostřednictvím polostrukturovaných individuálních rozhovorů u vybraných dotazovaných
- 3) **Vyhodnocení** – tato fáze spočívala v interpretaci získaných výsledků , jejich shrnutí a závěr

Jako nejvhodnější forma výzkumu se v případě mého šetření jevila metoda kvalitativní. Zvláště pak, vzhledem k tomu, že kvalitativní výzkum je na rozdíl od kvantitativního výzkumu orientován na subjektivní stránku osobnosti, na zkušenosti, názory a pocity účastníků výzkumu. Dává jim možnost vyjádřit se ke zkoumané problematice. Kvalitativní výzkum pracuje s menším počtem dotazovaných, což je přínosné zejména v oblasti přesnosti výpovědí a získání detailních a zároveň komplexních informací. Kvalitativní výzkum nezpracovává statistiky a čísla, ale je zaměřen na konkrétní životy, chování a osudy lidí, stejně i na nové společenské jevy. Dle Švaříčka můžeme definovat kvalitativní výzkum takto: „... Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých

datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak to lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu...⁸⁵

Potřebné informace jsem získávala prostřednictvím polostrukturovaných individuálních rozhovorů. V případě rozhovoru je možné vzájemné sblížení se s dotazovaným a dochází také k lepšímu chápání situace a citového rozpoložení v jakém se dotazovaný právě nachází. Zároveň je možné lepší zmapování a pochopení názorů a postojů. Tato technika byla nejvhodnější vzhledem k vytyčeným výzkumným cílům a zároveň k možnosti zasahování do předem stanovených otázek, případně jejich doplnění. Cíl a záměr rozhovoru byl předem stanoven, při pořadí a formulaci otázek jsem vycházela z aktuální situace. Vzhledem k zachování autentičnosti byly rozhovory při přepisu ponechány v původním vyjádření dotazovaných.

Získané rozhovory jsem pak analyzovala pomocí otevřeného kódování. „...Kódování nám pomáhá data popsat. Kód je symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje. Kódy mají relevanci k výzkumným otázkám, konceptům a tématům. Kódování je ústředním bodem analýzy...“⁸⁶ Výpovědi respondentů jsem důkladně prostudovala a zároveň vyhledávala shodná témata u všech dotazovaných. Tato témata jsem pak nazvala pojmy – došlo tak k vytvoření kategorií. Poté jsem mezi kategoriemi zjišťovala shodné a rozdílné názory. Aby mohlo dojít ke správné analýze a následné interpretaci dat bylo nutné se během polostrukturovaného rozhovoru zmínit o všech tématech, která byla pro danou problematiku stěžejní.

Zároveň si však uvědomuji, že prostřednictvím kvalitativní metody ve svém výzkumu a použitím nereprezentativního vzorku dotazovaných **nemohu výsledky výzkumu generalizovat na celou romskou společnost.**

⁸⁵ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 17, ISBN 978-80-7367-313-0.,

⁸⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s.228, ISBN 978-80-7367-485-4.,

5.1.1 Postup při získávání dat

Způsob vedení a provedení rozhovoru je stěžejní pro výzkum. Proto bylo třeba vytvořit příjemnou a přátelskou atmosféru, snahou bylo, aby se dotazovaní cítili co nejlépe a přirozeně. Vzhledem k tomu jsem vždy respektovala místo, které dotazovaný navrhl na uskutečnění rozhovoru. Ve čtyřech případech byl rozhovor realizován v domácnosti dotazovaného, ve dvou v zaměstnání. Všechny rozhovory byly prováděny individuálně. Je nutné zmínit i to, že u všech rozhovorů byl se mnou přítomen můj manžel – Rom. Stal se účastníkem mých rozhovorů a zároveň mi poskytoval podporu. Vystupoval v pozici „*key informant*“ - klíčové osoby, která dle Švaříčka poskytuje: „... informace o tom, co badatel nemohl prožít, co mu zůstalo doposud nevysvětleno...“⁸⁷ a také jako osoba jejímž prostřednictvím „...si může výzkumník naklonit členy studované skupiny...“⁸⁸

To mi umožnilo nebýt pro dotazované toliko cizincem v kontextu chápaném dle Alfreda Schutze. „...Cizinec může přinejlepším chtít a být schopen sdílet se skupinou, do které vstupuje, její přítomnost a budoucnost, nikdy však její minulost. Hrobů a vzpomínek se nelze zmocnit, nelze je přestěhovat...“⁸⁹

Při kladení otázek jsem se snažila klást důraz na to, aby otázky byly kladeny zřetelně a srozumitelně. Samozřejmostí je, že otázky nebyly v rozporu s dobrými mravy. Snažila jsem se, aby dotazovaný pochopil směr a smysl dotazu. V případě nesrozumitelností nebo nejasností jsem měla možnost položit doplňující otázky anebo měl dotazovaný možnost se doptat. Celý rozhovor byl se souhlasem dotazovaného zaznamenáván na diktafon. Poté jsem ho přepsala do textové formy. V bakalářské práci jsem zachovala anonymitu dotazovaných osob, v rozhovorech jsou uváděna křestní jména, která neodpovídají skutečným jménům respondentů. Všechny rozhovory probíhaly v přátelské atmosféře a dle možností bylo zamezeno vlivům, které by mohly dotazované negativně ovlivnit. Rozhovory byly uskutečněny v průběhu března a dubna 2015.

⁸⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 155, ISBN 978-80-7367-313-0,

⁸⁸ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 155, ISBN 978-80-7367-313-0,

⁸⁹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 324 s. ISBN 978-80-246-1966-8.,

5.1.2 Výběr vzorku respondentů

Vzhledem k sociální stratifikaci romského obyvatelstva jsem použila při výběru vzorku dotazovaných dělení dle Davidové a kol. do tří skupin:

1) vyšší vrstva – bydlení těchto rodin/dotazovaných je převážně v městském prostředí či mezi neromským obyvatelstvem, jejich vzdělání je středoškolské či vysokoškolské, mají pravidelné zaměstnání, respektive podnikání, jejich bydlení v bytech nebo v rodinných domech je na porovnatelné úrovni s majoritou, včetně vybavení domácnosti, případně počítačem, automobilem apod.;

2) střední vrstva – bydlení s relativně podobným standardem v porovnání s ostatním majoritním obyvatelstvem, vzdělání dokončené základní nebo vyučení, finanční příjmy z pravidelného zaměstnání alespoň jednoho člena rodiny, dostačující vybavení domácnosti, vlastnictví staršího auta;

3) nižší vrstva – bydlení výrazně pod standardem ostatního majoritního obyvatelstva, nedostatečné vybavení domácnosti, bez koupelny, bez automatických praček, bez vyhovujícího zdroje elektrické energie či plynofikace, základní vzdělání neukončené, bez pravidelných příjmů z práce, **vysoký stupeň odkázanosti na sociální dávky.**⁹⁰

Vzhledem k cílům výzkumu byl můj výzkum zaměřen na dotazované, kteří jsou zařazeni do první skupiny, tj. vyšší třída a druhé skupiny, tj. střední třída. Samotné získávání kontaktů bylo provedeno metodou s prvky „sněhové koule – snowball“. Tato metoda spočívá v tom, že dotazované „... které jsme již získali, žádáme o kontakty na další lidi, které znají a mohli by odpovídat našim kritériím. Tito lidé nás potom odkazují na další respondenty...“⁹¹ Výhodou této metody v rámci mého výzkumu je i to, že tato metoda „... nejde zpravidla směrem napříč, popř. vertikálně sociálně-etnickou strukturou, ale kopíruje ji v jedné vrstvě...“⁹²

⁹⁰ DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.16, ISBN 978-80-7387-428-5.,

⁹¹ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 73, ISBN 978-80-7367-313-0,

⁹² DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010, [CD ROM], s.19, ISBN 978-80-7387-428-5.,

Jako první jsem kontaktovala spolupracovníci mého manžela, další kontakty byly získány od ostatních oslovených. Z těchto byli vyřazeni blízcí příbuzní z důvodu možné podobnosti sbíraných dat.

5.1.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor v mém případě tvoří šest romských občanů, pracují v různých profesích, ve věku od 29 do 62 let. Pro můj výběr dotazovaných jsem si stanovila následující kritéria – Rom patřící do vyšší nebo střední vrstvy dle dělení uvedeného výše, příslušníci různých rodin. Výzkumný soubor jsem vybírala metodou „sněhové koule“, tudíž byl náhodný. Dotazovanými jsou čtyři ženy a dva muži. Všichni dotazovaní byli předem seznámeni s účelem mého výzkumu a zároveň s formou použití dat. Zároveň jim byla zaručena anonymita.

Pro snadnější přehlednost uvádím fiktivní jména dotazovaných a stručný popis každého informanta.

- ❖ **Magda, 32 let** – pracuje v domově pro seniory se zvláštním režimem jako pracovník sociální péče – přímá obslužná péče. Vystudovala učební obor, nyní dokončuje studium na střední škole sociálně – správní, maturitu bude skládat v příštím roce. Je vdaná, její manžel není Rom, má dvě děti, třináctiletou dceru a pětiletého syna. Se svojí rodinou žije v Blansku v nově postaveném bytovém domě. Z rodičů se stýká pouze s otcem – Slovenským Romem, který své děti sám vychovával, matka – Olašská Romka po rozvodu rodinu opustila a žije s největší pravděpodobností v Čechách. Má tři bratry, všichni pracují, mají své rodiny žijí každý ve své domácnosti, starší sestra tragicky zemřela. Nejdůležitější pro ni je rodina, baví ji cestování, zpívá ve folkrockové skupině, sportuje, je velmi komunikativní a vždy usměvavá.
 - ❖ **Iveta, 49 let** – je v domácnosti a stará se o svého třicetiletého, od narození těžce postiženého syna, zároveň chodí na 0,25 úvazku uklízet. Vystudovala učební obor. Žije v Blansku ve starším bytovém domě, bez partnera. Z rodičů žije pouze matka –
-

Olašská Romka, otec – Slovenský Rom zemřel již před 46 lety. Po smrti manžela se maminka znovu vdala za Slovenského Roma, který již také zemřel. Má dvě mladší sestry, obě pracují a žijí každá ve své domácnosti. Většinu svého volného času věnuje synovi, velmi ráda vaří a stará se i o malou zahrádku. Je komunikativní a má ráda společnost.

- ❖ **Luboš, 62 let** – pracuje jako soukromý podnikatel ve stavebnictví. Vystudoval učební obor. Bydlí v Brně v rodinném domě. Rodiče již zemřeli. Pochází z jedenácti dětí. Je rozvedený, manželka nebyla Romka, rodinu však opustila a Luboš svých pět dětí vychovával sám, soud mu je svěřil do péče. Nyní žije společně se svým dospělým synem. Ostatní děti mají svoji vlastní domácnost. Oba jeho rodiče byli Slovenští Romové. Je komunikativní, má rád romskou muziku, hraje na basovou kytaru, baví ho jeho práce.
- ❖ **Miroslav, 54 let** – pracuje jako ředitel příspěvkové organizace, která se zabývá integračními programy v romské komunitě. Vystudoval Střední vojenskou akademii, vysokou školu nedostudoval. Bydlí v Rusínově v rodinném domku. Jeho rodiče žijí – jsou Slovenští Romové, žijí v Brně v bytovém domě. Je podruhé ženatý, jeho manželka není Romka. Z prvního manželství s Romkou má dospělého syna, v druhém manželství má pětiletou dceru. Je komunikativní, naplňuje a uspokojuje ho jeho práce. Další koníčky – rodina, vycházky do přírody.
- ❖ **Alice, 29 let** – nyní na mateřské dovolené při které dopisuje do romských novin. Před nástupem na mateřskou dovolenou byla zaměstnaná jako administrativní referentka v Muzeu romské kultury. Žije v Brně v bytovém domě. Je vdaná, manžel není Rom, má šestiměsíční dceru. Oba rodiče žijí, jsou rozvedeni, otec – Slovenský Rom, se podruhé oženil a má dva syny, s rodinou žije na Slovensku. Matka – Slovenská Romka – žije v Brně v bytovém domě. Má velmi pěkný vztah ke své kmotře. Je aktivní, komunikativní, pečlivá. Rodinu řadí na první místo, vedle toho ji baví četba a cestování.
- ❖ **Ivona, 31 let** – pracuje v oddělení Public Relations v občanském sdružení IQ Roma servis, přednáší multikulturní lekce ve všech typech škol a zařízeních sociálních služeb, moderuje vlastní pořad v rádiu R (internetové rádio Masarykovy univerzity). Vystudovala střední školu s maturitou. Žije v Bučovicích, společně s rodiči v rodinném domku. Oba rodiče žijí, rodiče jsou Slovenští Romové.

Je svobodná, bezdětná. Je veselá, komunikativní, aktivní. Naplňuje ji její práce. V Portugalsku získala evropské ocenění za nejlepší antidiskriminační produkt – „Krém na všechny barvy kůže“.

5.2 Zjištěné poznatky

V provedených rozhovorech jsem se zaměřila na témata, která se týkala rodiny ze které dotazovaní pochází, jaké jsou v jejich rodinách rodinné vazby. Zaměřila jsem se i na jejich zkušenosti a názory na umístování seniorů z řad Romů do domovů pro seniory.

Z mých osobních zkušeností vyplývá, že rodinné vazby v romských rodinách v současné době oslabují, přibližují se majoritní společnosti. V důsledku toho by mohlo zároveň v blízké budoucnosti docházet k tomu, že budou senioři z řad Romů umístováni do domovů pro seniory.

Vzhledem k tomu, že první výzkumná otázka je zaměřena na téma oslabování rodinných vazeb v romských rodinách a subjektivní názory Romů na tuto problematiku, byly moje otázky zaměřeny na témata směřující k rodině.

Otázky, které jsem pokládala byly směřovány především na :

- ❖ rodinu ze které dotazovaný pochází
- ❖ současnou rodinu, rodinný stav, kde a s kým žijí
- ❖ názor dotazovaného, zda v současné době dochází k oslabování rodinných vazeb

Druhá výzkumná otázka zjišťovala postoje Romů k případnému umístování seniorů z jejich řad do zařízení sociální péče – domovů pro seniory.

Vzhledem k tomu, otázky směřovaly k :

- ❖ možnosti řešení péče o seniora v případě zhoršení zdravotního stavu, a zároveň k tomu, zda tazatel, jeho rodiče, případně prarodiče zvažují svůj pobyt v domově pro seniory
- ❖ tomu, zda znají dotazovaní někoho z Romů ve svém okolí, kdo je umístěn v domově pro seniory

Po zpracování získaných informací jsou mé poznatky následující:

1) Rodina ze které dotazovaní pochází

Původ dotazovaného je v případě mého výzkumu, jednou ze základních informací. Dle mého názoru je původ pro každého z nás důležitý, v případě romského etnika, je podle mých poznatků, otázka původu ještě více zdůrazňována a je na ni kladen větší důraz než u majoritní společnosti.

Pět dotazovaných pochází z rodiny, kde jsou oba rodiče Romové. Důležité pro dotazované bylo i to z jaké větve Romů pocházejí. Ve čtyřech případech byli oba rodiče Slovenští Romové, v jednom případě byla matka olašská Romka a otec slovenský Rom, přičemž v době, kdy uzavírali sňatek, nebylo toto běžným jevem. Jeden dotazovaný pochází z rodiny smíšené, matka – Slovenka, otec Rom.

Všichni dotazovaní pocházejí z rozvětvených rodin. O rodině vždy vyprávěli se zaujetím. Jeden z informantů například uvedl toto: *„Moje mamka se narodila na Slovensku v okrese Nové Mesto nad Váhom, jako druhé dítě celkem ze šesti dětí. Bydleli na konci obce v takové menší osadě, odkud se postupně Romové vystěhovali a nakonec tam zůstal už jen malý domek mých prarodičům a jejich dětí. Tátova rodina je původně také ze Slovenska, ale můj táta se už narodil v Brně. Teď si uvědomuji, že moc o tátově rodině, tedy o tom, jak žili jeho rodiče, než se narodil, nevím. Nicméně můj otec byl druhé dítě ze tří dětí. Byl jediný syn a tak mám dojem, že na něj byli rodiče i víc přísní. Jakoby se k němu chovali jinak, než k těm dvěma dcerám. Víc kladli důraz na jeho samostatnost. Když se táta seznámil s mojí mámou, tak do roka byla svatba, která byla samozřejmě na Slovensku, protože skoro všichni příbuzní tenkrát byli ještě tam.“* Soužití v této rodině bylo velmi intenzivní, i když spolu rodina nebydlela, kontakty byly velice časté, a to i v době, kdy se rodina přestěhovala ze Slovenska do Brna, dotazovaná toto popisuje takto: *„Pak se máma přestěhovala za tátou do Brna, kde bydleli v bytě společně s tátovými rodiči. V tom bytě jsem pak bydlela i já a můj mladší brácha. Ale samozřejmě, že mladší tátova sestra u nás i s dětma byla skoro pořád, vlastně mám pocit, že tam s námi bydlela. Dokonce si uvědomuji, že jsem docela dlouhou dobu nevěděla, jaký je rozdíl mezi sourozenci a bratřenci, sestřenicemi. Přišlo mi, že jsme všichni sourozenci.“* Dotazovaná se zároveň zmínila o tom, že její rodiče si nepřáli, aby mluvila romsky i přes to, že v rodině se romsky hovořilo. *„Měla jsem přísnou výchovu, otec s mámou mi toho hodně zakazovali, nemohla jsem moc chodit ven a pak ještě přišlo období, kdy mi najednou začali říkat: „Tohle slovo neříkej, tohle taky ne, říká se paní.“ Nebo: „Už za chvíli jdeš do školy, tak to nesmíš říkat vůbec.“ Zpětně mi došlo, že mi zakazovali mluvit romsky. Dnes, bohužel, přiznávám, že jsem jako malá uměla víc romsky, než teď. Mrzí mě to, protože se mi romština líbí*

a chtěla bych umět mluvit pořádně romsky. Babičky a dědové mluvili hodně romsky a mělo to tu pravou šťávu, ten náboj, který obdivuji do dnes“.

V případě dotazované ze smíšeného manželství došlo k tomu, že rodiče se rozvedli a došlo k přerušení styků s rodinou otce – Roma. K navázání vztahů došlo až v dospělosti což dotazovaná komentovala takto: *„Já pocházím ze Slovenska - romské rodiny, moje maminka je Slovenka, její rodiče jsou Slováci a otec je Rom, moje babička, jeho maminka byla napůl Maďarská nebo Slovenská romňi, takže v podstatě romská rodina. S tím, že já budu mluvit o romské rodině. Tak jak já si to pamatuju z dětství bylo to vždycky všechno o setkávání u těch prarodičů. Otec je z pěti sourozenců. Jeho rodiče žili na Staré Turé na Slovensku. Jeho rodiče, moje prarodiče. Potom se přestěhovali do Bučovic sem do České republiky. Moji rodiče se rozvedli, když jsem byla malá, bylo mi pět let. Pak vlastně až do dospělosti jsem do dvaceti pěti let v kontaktu s otcem nebyla. Až po té pětadvacítce jsme se znovu, skrz mou mamku a kmotru, spojily znova dohromady, takže až teď v dospělosti navazujeme na to raný dětství, je tam vlastně taková velká díra, vlastně v tom všem, v těch rodinných vazbách, takže já částečně teď vlastně doplňuji věci do té chybějící historie. Za první do mé vlastní a za druhé do té rodinné.“* Zajímavé je, že již prarodiče, kteří žili na Slovensku, neprojevovali zájem o to, aby se setkávali s ostatními Romy a jejich snahou bylo se vyčlenit z komunity. Dokonce ani nehovořili s dětmi romsky: *„Ta naše rodina byla, řekla bych dost, a vlastně začali to právě moji prarodiče asi i částečně asimilovaná. Oni vlastně moc s Romama na Staré Turé v kontaktu nebyli a vlastně ani nechtěli být. Nemluvili vlastně romsky, přestože oni mluvili, tak na svoje děti romsky nemluvili. Takže můj otec ani jeho sourozenci dneska neumí. Takže vlastně v generaci toho mého otce a ještě víc vlastně v generaci mých bratranců a sestřenic je to romství vlastně už takový upozaděný, potlačený.“*

Rodina a její kořeny jsou pro všechny dotazované velmi důležité, všichni z respondentů jsou hrdí na svůj romský původ.

Jedna z dotazovaných se k tomuto vyjádřila takto: *„Strašně se mi líbí, v Praze mají úžasný slogan na Mezinárodní den Romů – „Bez kořenů nemůžeme růst“ nebo nějak tak, přesně to nevím, nebo „Kořeny máme abychom rostly“, to vystihuje úplně všechno. Kořeny jsou potřeba, mě hrozně chybí moje dětství, moje dospívání, proto je teď v dospělosti hledám a chci je rozhodně předávat i svým dětem, budu se o to snažit. Jsou věci, které má člověk v srdci a nemůže, anebo ani nechce je z toho srdce dostávat a přála bych všem nám, abysme to dokázali.“*

2) Současná rodina dotazovaných, jejich rodinný stav, kde a s kým žijí

Další kategorií, která z výzkumu vyplynula je ta, která je zaměřena na současnost, současnou rodinu dotazovaných, kde a s kým nyní žijí.

Tři dotazovaní ze sledovaného vzorku žijí v manželství. Všichni tři mají v současnosti za partnera Čecha, Češku. Dva žijí v prvním manželství. Jeden ve druhém. První manželkou byla Romka. Jeden dotazovaný je rozvedený, jeho manželkou byla Češka. Dvě dotazované jsou svobodné.

Pět dotazovaných má děti, jedna z dotazovaných je bezdětná. Jedna má postiženého třicetiletého syna. Jeden z dotazovaných má dospělého syna z prvního manželství a malou dceru z druhého manželství. Jedna dotazovaná má pětiměsíční dceru. Jedna dotazovaná má třináctiletou dceru a pětiletého syna. Jeden z dotazovaných má pět dospělých dětí.

Všichni dotazovaní mají sourozence, všichni žijí se svojí rodinou odděleně od rodičů i sourozenců. Pouze jedna dotazovaná žije společně s bratrem a rodiči.

Tři dotazovaní bydlí v bytových domech, z toho dva v lokalitě, kde žije majoritní obyvatelstvo, jedna dotazovaná žije v bytě v lokalitě zvané „Brněnský Bronx“. Ostatní tři dotazovaní žijí ve vlastních rodinných domech, jeden přímo v Brně, dva ve městech v okolí Brna. Domy mají v lokalitách, kde žije převážně majorita.

O způsobu bydlení jedna dotazovaná uvedla toto: „*Narodila jsem se do družstevního bytu v Brně, kde nás bylo každý den celkem dost. Všechny ty sestřenice, bratranec a jejich sestřenice. Poté, co rodiče získali obecní byt, jsme se odstěhovali a bydleli už sami. Od té doby mám pocit, že se naše rodina dost osamostatnila a jakoby se snažila i méně vidat se svými rodiči. Mělo to být znamení samostatnosti, nezávislosti a určitě i vlastní hrdosti. Vlastně, když o tom přemýšlím, čím méně o nás bylo slyšet, tím bylo lépe, protože jsme byli ti samostatní, ti, co nemají problém, ti, co bydlí jako jediní Romové v domě plném „gádžů“. Naši si po několika letech koupili domek na vesnici a pak jsme se přestěhovali.*“ Z těchto slov je zde patrná snaha o osamostatnění se této rodiny od ostatních Romů, oddělení se od romského etnika a snaha o převzetí stylu života majority.

Další dotazovaná popsal současnou takto: „*Bydlím v nájemném bytě se svou rodinou, manželem a dcerou, otec žije na Slovensku se svojí druhou rodinou, kterou založil po rozvodu s mojí mamkou. Takže mám dva nevlastní sourozence - bratry. Žijí na Slovensku, všichni dohromady. Svěho tatínka měl otec u sebe do doby než umřel. Tam byla ta společná domácnost.*“

Ze zjištěných informací vyplynulo, že v dnešní době je vícegenerační soužití mezi Romy, kteří se řadí do skupiny z „vyšší“ a „střední vrstvy“ dle předcházejícího členění spíše výjimkou, nežli pravidlem, tak jako tomu bylo v minulosti. Z dotazovaných žila v domácnosti společně s rodiči pouze svobodná, bezdětná dotazovaná. Jeden z dotazovaných žije společně se svým dospělým synem v rodinném domě. Ostatní žijí se svojí rodinou odděleně od ostatních příbuzných.

3) Oslabování rodinných vazeb v současnosti, identita Romů

Rodinné vazby se v rodinách mění, rodina se vyvíjí. Vztahy v romských rodinách se stále častěji přibližují vztahům v majoritní společnosti. Vazby mezi příslušníky nejsou tak silné, mění se tradiční způsob života Romů. To se potvrdilo i v mnou zjištěných rozhovorech, které jsem vedla s dotazovanými, ale i přes to má rodina u Romů stále důležitý význam a je na ni kladen důraz, podstatně větší než u majority. Rodiny se scházejí, ale většinou jen při zvláštních příležitostech, jako jsou narozeniny, úmrtí v rodině atp.

Názor na oslabování vazeb a jeho příčiny a zároveň na identitu Romů jedna z dotazovaných vyjádřila takto: *„Vzpomínám si, že přišlo nějaké období, kdy bylo lepší být méně vidět, mít méně dětí, nechodit všichni najednou na návštěvu do nemocnice nebo vlastně obecně do jakýkoliv veřejných institucí, bydlet samostatně a ideálně ani nemluvit romsky a být, co možná nejvíc světlý. Teď je zase trend, kdy mladí Romové předstírají, že jsou Italové nebo Španělé a říkají to tak i ve škole. Mění svoji identitu. Nechtějí, aby jejich rodiče chodili na třídní schůzky, někteří se dokonce nechtějí ani kamarádit nebo chodit na veřejnost s Romy. A to se mi dost nelíbí. Vlastně mě to dost rozčiluje. Takhle přetrháváme veškeré vazby rodinné i celou identitu Romů. Na druhou stranu, je pak zase skupina Romů, kteří nechtějí vyjít ze svých zastaralých kolejí, chtějí být jen v romské komunitě, komunikují většinou jen v romštině, když se ocitnou v nemocnici nebo na úřadech, tak jsou hodně nedůvěřiví, nekomunikativní a straní se majoritě.“*

Další dotazovaný toto tvrzení potvrzuje. I když pochází z početné rodiny a je nejstarším dotazovaným, přes to si změny uvědomuje a vnímá je. K problematice oslabování rodinných vazeb se vyjádřil takto: *„Je, je to určitě jiný, já jako měšťáci, to je o něčem jiném, jako takhlenc, na Slovensku tam tradice ještě jsou, jo, tady co jsme my měšťáci, to je o něčem jiném že jo, prostě, jsme přizpůsobení, je to jiný, nedodržujeme ani ty svátky, já si pamatuju svátky jako kluk, to bylo něco úžasného, to už není pravdou, to se všechno*

sešlo u matky, to už není pravdou ani jo, dneska nikdo prostě...čas jo,.....povinnosti prostě.....,to už je všechno jinak. Naše děti, to bude úplně jiný, jo, to my ještě ty tradice máme po rodičích jo, je to v nás, ale tady ty děcka, to už, romské zvyky nebo něco takovýto neznají, mám pět dětí, já pocházím z jedenácti jako jo...“

Velmi důležitý je vztah mezi členy rodiny. Je to stejné jako v majoritní společnosti, pokud jsou vztahy „zdravé“ rodina udržuje kontakty častější a intenzivnější. *„Asi ano, záleží na tom, jak rodina vyrůstala, jaké mají vztahy mezi sebou, snažím se s rodinou scházet v rámci možností. Není to už tak často, jak v jiných klasických romských rodinách.“* Toto odpověděla jedna z dotazovaných.

Podobně odpověděla i další dotazovaná, která je plně přesvědčena o oslabování rodinných vazeb a svoji rodinu a její zvyky přirovnává k majoritní společnosti. *„Je to stejné a nevidím žádný rozdíl. Nějaké vztahy udržujeme mezi sebou, tak jako všichni ostatní. Svátky, narozeniny, Vánoce, jinak o sobě víme, že si zavoláme.“*

Důležitost je také v případě jedné dotazované kladena na to, zda rodina má někoho, kdo by rodinu sjednocoval. Pokud někdo takový v rodině existuje, potom i vztahy jsou častější a pravidelnější. *„U nás musím říct, že ta širší rodina se setkává. Je to vlastně hodně tím, že tu roli babičky, poté co umřela, převzala moje kmotra, teta Dana, její třetí dcera, která vlastně dost nahradila tu její roli toho pojícího, toho tmelícího článku. Vždycky v té rodině musí být někdo, kdo má všechny rád a koho mají všichni rádi, kdo obrušuje hrany různých jako konfliktů a tak. To právě teta Dana je, takže skrze ni se vlastně organizují různá setkání. Třeba na dušičky se jezdí dohromady, nebo se jezdí k otcovi, když má narozeniny, nebo ona když má nějaké výročí, tak se jezdívá na Templák. To je prostě takový prostor, kde se rodina jezdí setkávat. Jednou, dvakrát do roka je velká akce, kde se sejdou všichni co můžou, rodina je rozházena po Čechách ,na Slovensku i v zahraničí, takže ty kontakty nejsou tak častý, ale když to jde, tak třeba dvakrát za rok se vidíme, setkáme. Já třeba s Danou, když jsem jezdila pracovně do Prahy, tak jsem se u ní stavovala častěji. Teď co mám malou, tak už to samozřejmě není tak časté. Takže u nás, a jsem za to strašně ráda, se v podstatě takto setkáváme.“*

Stejně jako ostatní dotazovaní se vyjádřil další dotazovaný, který popsal současnou společnost, jako individualistickou. *„Domnívám se, že k tomu dochází. Současná civilizace je založena na individualismu. Tato skutečnost je v příkrém rozporu s významem rodiny v romském prostředí.“*

Všeobecně se hovoří o hrdosti Romů, jejich zvycích a tradicích, nejlépe toto vystihla jedna z dotazovaných. „Pro mě bylo vždycky důležité, když jsem prováděla lidi v muzeu, většinou to byla majorita, intenzivně jsem to prožívala, ráda jsem o Romech vyprávěla o jejich tradicích a zvycích. Říkat o tom, jak to Romové mají, trošku jim to poodhalit. Bylo pro mě důležité mluvit o věcech na které jsou Romové pyšní ,který jsou pro ně to nejdůležitější. To je ta rodina, to je právě to, co se ctí, ty nepsané pravidla a prostě je jedno, že jsem se svou rodinou nevyvrůstala, prostě mám je prostě zakódovaný v sobě. Že to jsou ty věci, které z velké části určují, ... tak nějak jakoby, jak to říct...jsou v podstatě toto, co to znamená, že jsou lidi Romové, co to znamená to romství , romipen, hrdost.... To že se ty věci mění, je na jednu stranu přirozenej proces ke kterému asi nějak musí asi docházet, na druhou stranu s obavama pozoruju způsob jakým se to děje a sama pozoruju hodně kolem a zajímá mě jak se s tím vypořádávají Romové, nejenom ti mladí, ale jak se s tím vypořádáme všichni. To je prostě velká věc.“

K oslabování rodinných vazeb dochází i dle názoru další dotazované, která se snaží nastínit i příčinu. „Musím říct, že si myslím, že se ty vazby určitým způsobem oslabují, tak jak vlastně Romové žijí už mezi gadžema, obzvláště tady v Čechách , co se odešlo ze Slovenska, ty rodiny se rozdrobily, prostě jak chodily za tou prací, tak si myslím, že k tomu došlo. Tak jak se oslabují všechny tradice i České tak jak dneska mladý holky Romačky některý chtějí mít vzdělání, některý zase nechtějí mít tak brzo děti, některý změny tradic jsou k lepšímu, u některých je to škoda a myslím si, že právě konkrétně to oslabování těch rodinných vazeb je zrovna ta tradice, na kterou můžeme být velmi hrdí, že nás rozlišovala právě od té majority v tomhle směru a je trošku škoda, že i v tomhle se to projevuje, ta změna a ta asimilace, která probíhá.“

4) Možnosti řešení péče o seniora, zvážení možnosti pobytu v domově pro seniory

Orientace romské minority ke stylu života majority odklání Romy od předchozích tradic a zvyků. Jedním z nepříznivých projevů tohoto jevu je i změna postavení seniora v rodině, dříve nemyslitelná úvaha o umístění seniora do domova pro seniory dnes není výjimkou. Potvrdilo se to i v získaných rozhovorech. Nikdo z dotazovaných razantně neodmítl možnost takového řešení.

Dotazovaná, která se stará o postiženého syna by volila umístění matky do domova pro seniory jako krajní variantu, její matka ovšem o pobytu v některém sociálním zařízení uvažuje. *„Těžko, těžko, těžko, to tahle říct, ale co jsme se bavily s mamkou o tom, tak mamka by nechtěla ani jedné zůstat, no ona to tak říká, jako na obtíž, uvažuje o tom, že kdyby byla tak nemocná, že by se nemohla sama o sebe postarat, že by šla do nějakého zařízení, což já nevím, já jsem v jiné situaci s Tomášem, než moje sestry, jsem sama v bytě, tak nevím, jestli bych všechno mohla absolvovat, ale snažila bych se o matku postarat, pokud by to u mě nešlo, tak nevím jak švíce.“*

Další z respondentů často kladli důraz na to, jaké by mohli být ekonomické dopady, v případě opuštění zaměstnání na nejbližší rodinu. *„To je hrozně těžké, nevím, nejsem si jistá, záleží na diagnóze, pokud má člověk svoji rodinu, má děti, člověk se nechce vzdát své práce, to opravdu nedokážu to posoudit, samozřejmě bych se snažila postarat o své rodiče, co nejvíc, co by to šlo, o otce, ale pokud bych nebyla schopna tohle zvládat, tak asi, nevím, asi bych šla do tohoto řešení, že bych možná uvažovala, že by otec šel do domova důchodců, ono je to opravdu těžký. Já se nemůžu dívat na svoji kulturu, tradice romské, protože tady jde vlastně o víc, člověk se snaží postarat o svoji rodinu a ještě o své rodiče, je to strašně náročné. Neříkám, že bych se nechtěla postarat o své rodiče, ale v rámci možností, aby to neohrozilo fungování mé rodiny. Musela bych být zaměstnaná mým rodinným příslušníkem, že bych se individuálně starala o něj a měla bych příspěvek na péči, ale to není na pořad. Budu muset s tím počítat, nikdy nevím co se stane s rodiči, otec může být za chvíli ležící a pokud by se péče nezvládala, tak by přicházela možnost dát ho do domova pro seniory.“* I přes tuto odpověď ale dotazovaná řekla i to, že otec do domova pro seniory nechce: *„Když jsem se ho na to ptala, tak mi nic neřekl, nemá na to svůj názor. Ale myslím si, že asi ne, asi by nešel do domova důchodců, nebylo by to jeho svobodné rozhodnutí.“*

Podobně kladla důraz na ekonomickou stránku věci i další dotazovaná: *„To je hrozně těžká otázka, nejtěžší ze všech, když jsem si otázky předčítala před tím než jste přišla, hodně jsem nad tím uvažovala. Nevím, prostě ,s otcem by to bylo komplikovaný, tím, že jsou ty vztahy prostě komplikovanější. U matky, ale tam by to bylo o něčem jiným, tam si myslím, že bychom sedli, zvážili rozpočet, co jde, co nejde ,co jsme schopni zabezpečit vzhledem ke zdravotnímu stavu , co ten člověk potřebuje nebo nepotřebuje. Určitě by to bylo veliký rozvažování, hodně by to bylo o tom racionálním zvažování , víc než o tom automatickým: přes to nejede vlak, prostě mama bude doma.“* O možném pobytu v domově pro seniory

se svými rodiči dotazovaná zatím nehovořila, nezná jejich názor na tuto otázku, hovořila o tomto tématu pouze se svojí kmotrou a ta o pobytu v domově pro seniory vážně uvažuje: „*My jsme se o tom bavily s tou kmotrou, která má dneska vlastně už přes šedesát, má teda dvě děti, ti mají svoje rodiny, má majetkový věci v rodině vyrovnaný, ona na toto jakoby velmi dbá a mluvily, jsme i o tom, ona říkala, že až nebude sama schopná se o sebe postarat, takže jim řekne otevřeně, aby prodali byt, kde ona dnes je a dali ji do domova, kde o ni bude postaráno.*“

Nejdříve ve spolupráci s rodinou, až poté umístění v domově, práci by však neopustil další z dotazovaných: „*Zůstal bych v práci. Péči o seniora bych řešil ve spolupráci se sourozenci. Pokud by to bylo nutné tak i umístěním do domova pro seniory.*“

Nejstarší z respondentů si uvědomuje rozdíl v minulosti a současnosti: „*U nás není tohle to zvykem, u nás nikdy tohle to nebylo, u nás se nechávalo jako dožít jako doma, ale v této současné době, to není možný, máte povinnosti, chodíte do práce, takže není to možný, ani tu péči ani doma nevytvoříte zase jo.*“ Jeho otec v domově pro seniory žil: „*Otec byl, byl nemohoucí, potřeboval tu plinku, byl v Olomouci, byl na vozejku jo, tak že potřeboval plinku.*“ Vzhledem k věku i dotazovaný sám o možnosti pobytu v domově pro seniory uvažuje: „*Já bych , určitě jo, jako, protože..., zase jo..., já to řeknu takhlenc, my jako Brňáci Romové. Jsme zvyklí normálně, protože my tady Romáci nejsme ti Romáci správní. Bohužel, jako my jsme přizpůsobiví té majoritě jo, je to jiný prostě jako jo, my máme ty vaše zvyky, my chceme pro to děcko prostě to nejlepší, chceme fungovat normálně, prostě, vzdělávat se slušně, my jsme jiní jako jo, už to romství jde pomalu stranou, mám dvašedesát let, už jsem něco viděl, slyšel, tak že...*“

Další dotazovaná řešila tuto otázku v době, když byl otec vážně nemocný: „*Když můj otec vážně onemocněl. Doporučovali nám, abychom jej dali do nějakého domu s pečovatelskou službou. Musím otevřeně říct, že kdyby nebylo mámy, tak by se tam nejspíš ocitl.*“ Babička dotazované byla v domově pro seniory umístěna, sama si to přála, ale později z domova pro seniory odešla: „*Babička, ta si pamatuji, že najednou sama začala povídat o domu pro seniory, že nebude nikomu na obtíž, že by chtěla, aby tam byla, protože nebude sama a tak se nakonec sama rozhodla a požádala o přijetí do domova pro seniory. Pro naši rodinu to byl šok, ale když to sama chtěla, tak jsme ji nakonec nechali. Byla tam nějakou dobu, ale uvědomila si, že jí tam něco nevyhovuje. Řekla, že je to tam takové cizí. Že pečovatelky někdy nechápou, že ona i když je stará a nemocná, tak má nějaké své zásady a hrdost. Tak z domova odešla a bydlela pak se svojí sestrou.*“

5) Umístění Romů v domově pro seniory z blízkého okolí dotazovaných

Z šesti dotazovaných, tři uvedli, že neznají v současné době žádného Roma z rodiny nebo blízkého okolí, který by byl v domově pro seniory. Většina rodin se o seniory zatím stará v domácím prostředí nebo dle jedné z dotazovaných, toto nepřiznávají : *„Znám několik rodin, kde na tom byly rodiče nebo prarodiče zdravotně špatně , ale zůstávali doma, většinou se o ně starala jedna z dcer, týká se to se žen, podle toho, která k tomu tíhne a má nejbližší vztah k rodičům. Většina těch případů co znám, třeba tady z Brna tak se starali doma, nebo za rodičem docházeli, co to šlo. Teď neznám nikoho takového, kdo by dal rodiče do domova, nebo to nepřiznal, když jsme se o tom bavili.“*

Dotazovaná, která zná případ umístění Roma v domově pro seniory, zmínila i otázku finanční dostupnosti těchto zařízení: *„Ano a myslím, že bude postupně víc Romů a obecně lidí v domech pro seniory. Doba si to vyžaduje. Víím, že se u Romů hodně o domech pro seniory hovoří. Mám dojem, že kdyby to bylo finančně lépe dostupné, bylo by tam více Romů, než v současné době. Už je prostě taková doba. Vše stojí peníze, nikdo nemá moc čas, lidé raději chtějí pracovat a mít se dobře, než se o někoho starat. Mrzí mě to, ale je to tak. Navíc i ti staří Romové mnohdy říkají, že raději půjdou do domova pro seniory, než aby byli na obtíž. Vždyť nás tak k tomu i tak trochu vede systém v České republice.“*

Další dotazovaný opět při odpovědi na tuto otázku zmínil i to, že doma není péče taková, jako v domovech pro seniory: *„Počkejte, jeden jo, ten má maminku v péči jako jo, někde v Líšni, manželka jeho tam dělá, on podniká v uzenářství, tak že jo....., říkám, tak že už nejsme jo..., ta doba je jiná, máme povinnosti všichni vydělat nějakou tu korunu, platby, už to je jiné prostě a doma ta péče není taková, že nejsme schopni se o člověka postarat jak tam, to je čtyřicet hodin, protože jo, jako náš otec jako, když byl na vozejku, muselo se starat dvacet čtyři hodin, to není že mu dáte najezt, přebalíte ho a hotovo, ne, to jako, to je dvacet čtyři hodin....., a člověk když má jít do práce, tak to prostě nejde....“*

Dotazovaná, která pracuje v domově pro seniory z rodiny ani z blízkého okolí nezná nikoho, kdo by byl v domově pro seniory. V zaměstnání se o jednu Romku stará: *„Tak že co se týče mého rodinného okruhu, tak nikoho neznám ,v okolí také ne, většinou se starají o své rodiče, prarodiče, v domově důchodců máme jednu Romku.“*

6) Možné překážky při ošetřování Romského klienta

I když žádná z mých otázek nesměřovala přímo k otázce hrdosti Romů a zároveň k překážkám, které by mohli vzniknout v případě ošetřování Roma, z rozhovorů vyplynulo, že toto téma je velmi důležité a ožehavé. Z šesti dotazovaných se k tomuto tématu vyjádřili tři. Jeden z dotazovaných uvedl toto: „*U nás je to tak že, my jako abychom otca, nebo maminku přebalovali, to u nás neexistuje, ... to není možný jako...*“

Stejně toto potvrdila i další dotazovaná: „*Nedokážu si představit a ani o on sám, že by se o něho měl někdo starat, pečovat, provádět u něho ranní toaletu, to v žádném případě. To by musel být opravdu hodně dementní. Nedokážu si představit, že by na sebe nechal šáhnout. U Romů je intimita více osobnější.*“

Další dotazovaná uvedla a potvrdila zde zmiňované: „*Pak většinou mamka už vstala a neležela, i když nebyla úplně zdravá. Raději rychle uvařila a pak si šla lehnout nebo už jen seděla u televize. Málokdy řekla, že potřebuje nějak pomoci. Pamatuji si, že doteď třeba nechce ani, abych jí dala studený obklad na hlavu nebo jí pomohla z postele. Ona musí sama. Nechce prostě ukázat slabost. To stejné táta, toho mohla ošetřovat jen máma. Od nás, jako děti, nechtěl nic. Třeba nikdy jsem své rodiče ani prarodiče neviděla ve spodním prádle nebo v pyžamu. Vždy, když ráno nebo večer šli do společných prostor, třeba jen na WC, tak se oblékali. Je to takový zvyk a já, protože jsem v tom žila, tak to tak mám taky tak. Nemám sice ještě své vlastní děti, ale až je jednou budu mít, věřím, že se budu chovat stejně, jako moje máma.*“ Dotazovaná také vzpomíná na období, kdy musela rodina pečovat o těžce nemocného otce a připustila, že kdyby se v té době nemohla o otce postarat matka, s největší pravděpodobností by musel být umístěn do některého zařízení sociální péče. „*Můj otec nechtěl, abych se o něj starala já nebo můj bratr. Podat peřinu, polštář, jídlo, to je ještě normální, ale bych mu oblékla ponožky nebo tričko nepřipadalo v úvahu. Já bych to pro své rodiče udělala, ovšem táta si to nepřál, nechtěl, aby se jej dotýkal někdo jiný, než jeho žena. Dokonce si nepřál, aby za ním chodila rodina. Nepřál si, aby jej viděli v takovém stavu. Hrozně byl nervózní, že někdo přijde a uvidí jej. Prostě to byl hrdý člověk s přísnou výchovou a zásadami, které si nesl celý život. Nemohu už o něm více povídat, protože je mi těžko.....*“

5.3 Vyhodnocení získaných poznatků

„...Mluvíme-li o sociálních vztazích uvnitř nějakého společenství, předpokládáme, že existuje určitý soubor pravidel obecně platných, avšak každý člověk či každá skupina lidí se od nich více nebo méně odchyluje a upravuje si je podle svých zkušeností a svého založení. Zrovna tak, uvažujeme-li o vztazích v romské komunitě, docházíme k zevšeobecnění, které zdaleka nemusí platit pro každého jedince této skupiny...“⁹³

Chtěla bych však znovu zdůraznit i to, že mnou provedený výzkum nelze považovat za reprezentativní a nelze zobecnit na celou romskou populaci. Myslím si však, že i když mnou získané názory pouze šestice Romů nejsou dostačujícím rozbohem současného stavu, mohou být přínosem a zároveň mohou podhalit téma, kterým se doposud zabývalo pouze minimum výzkumníků, pokud vůbec někdo – a to téma Romové a jejich názory na umístování v domovech pro seniory.

Velká část výzkumu byla zaměřena na rodinnou situaci, rodinný původ a současný stav v rodině a to z důvodu toho, že je v úzké souvislosti s oblastí na kterou jsem se ve výzkumu soustředila.

5.3.1 Rodina a její původ

To, že má rodina pro Romy nezastupitelný význam bylo zmiňováno již výše několikrát. V rozhovorech s dotazovanými se toto tvrzení potvrdilo u všech. Všichni o své rodině, jejím původu a svých předcích hovořily s nadšením a hrdostí. Všechny rodiny dotazovaných mají původ na Slovensku buď ze strany jednoho nebo obou prarodičů. Všechny rodiny byly ať už ze strany otce, tak ze strany matky velmi početné, což je jeden ze znaků tradiční romské rodiny. Dalším je to, že v domácnosti dříve nežila pouze nukleární rodina (rodiče a děti), ale rodina rozvětvená. V případě těchto rodin, nepřipadalo v úvahu aby seniora umístily do zařízení sociální péče. Pouze v případě jedné rodiny byla projevena a zmíněna snaha izolovat se od ostatních Romů, což v té době, nebylo častým jevem, zvláště pak ve Slovenských osadách. Dokonce dospělí členové této rodiny nechtěli, aby jejich děti hovořily romsky.

⁹³[online] [cit. 2015-04-02], Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/romske_dite_v_nr.pdf,

5.3.2 Současnost rodiny

V současnosti se styl života mnoha romských rodin, začíná čím dál častěji přibližovat životu rodin majority. V romské rodině současnosti se mimo vlivů minulosti, čím dál více a razantněji projevují vlivy sociálních, ekonomických, ale i politických podmínek. Tyto všechny aspekty ovlivňují to, že soužití více generací ve společné domácnosti, je dnes i v romských rodinách stále méně se vyskytující jevem. Dochází ke značnému roztržení velkorodin. Toto se týká především rodin, které jsou v mé bakalářské práci (viz.výše), zařazené z hlediska stratifikace do „vyšší a střední vrstvy“. Z rozhovorů vyplynulo, že ani jeden z dotazovaných nežil ve vícegenerační domácnosti, tak jak tomu bylo v minulosti zvykem. Většina dotazovaných toto vnímá jako důsledek současného stylu života a jako snahu přizpůsobit se majoritě. Rodina se osamostatňuje nejen po stránce bytové, ale i stránce finanční a sociální. Potvrzuje se i to, že dochází k porušení „etnické endogamie“. Ti z dotazovaných, kteří založili rodiny mají za svého partnera příslušníka majoritní společnosti. Otázkou však zůstává, zda není škoda, že právě rodinná pospolitost, soudržnost a solidarita je na ústupu. Dnešní doba bohužel rodinné vazby nepodporuje, podporuje spíše samostatnost a soutěž. Na základě rozhovorů a souvislostí v nich se dá usuzovat, že ke změnám a rozpadání se romských velkorodin začalo docházet již v době, kdy se první Romové ze Slovenska začali stěhovat za prací a vidinou lepšího života ze Slovenských osad k nám do České republiky. Tento okamžik se dá označit za zlomový v životě těchto rodin. Přesto se dá říci, že mezilidské vztahy a lidské vazby mají pro Romy nezastupitelný význam a toto se potvrdilo i v rámci provedených rozhovorů.

5.3.3 Oslabování rodinných vazeb v současnosti, identita Romů

Již v teoretické části bylo nastíněno, že rodinné vazby v romských rodinách oslabují. Mění a vyvíjí se i postavení jednotlivých členů rodiny. Postavení muže a ženy v rodinách dotazovaných je rovnocenné. To se potvrdilo i v mém výzkumu. Změny, které probíhají v romské rodině jsou pochopitelné, kult rodiny, který byl typický pro romskou rodinu v minulosti již zpravidla neexistuje. Vazby mezi jednotlivci se mění a tím, že rodina se stává roztržitou, ztrácí vztahy i na intenzitě. Setkávání rodin účastníků mého výzkumu nabývá četnosti, která se přibližuje majoritní společnosti. To znamená, že širší okruh rodiny se schází jednou nebo dvakrát do roka při významných příležitostech, jako jsou narozeniny, úmrtí v rodině, případně „dušičky“ atp. Respondenti však vzpomínají

na dětství, kdy vztahy byly častější. Jedna z dotazovaných zmínila, že do určitého věku nedokázala identifikovat rozdíl mezi tím, kdo je sourozenec a kdo bratranec nebo sestřenice, tak byly vztahy a setkávání intenzivní a každodenní. I toto si ovšem pamatuje pouze z dětství a nyní, když se rodina osamostatnila, četnost návštěv se přiblížila „normálu“ z pohledu majority. Jeden z dotazovaných se dotknul i faktu, že na Slovensku jsou stále tradiční formy rodiny a romské tradice jsou stále udržované. Velmi důležitým faktorem je i to, zda rodinní příslušníci mají mezi sebou dobré a zdravé vztahy. Pokud žijí rodiče, případně prarodiče v rodině, pak setkávání u nich bývá častější, než v rodinách, kde tento „spojovací článek“ chybí. Pak je důležitý fakt, zda tuto pozici v rodině někdo přebere, potom je i nadále setkávání častější. Kde tento „stmelovací prvek“ chybí, tam i vztahy ztrácí na intenzitě.

Dalším tématem, které bylo v rámci rozhovorů otevřeno, je identita Romů. Velkou nevýhodou je identifikace Romů majoritním obyvatelstvem podle vzhledu, gestikulace, mluvy a jiných znaků. To neumožňuje Romům si svoji identitu svobodně vybrat a jsou stigmatizováni a zároveň zpravidla zařazeni do skupiny „Cikánů“; se vším negativním, co je od této skupiny osob očekáváno. Tomu, dle tvrzení jedné z dotazovaných, dnešní mladí Romové předcházejí tak, že svůj původ skrývají a vydávají se za Italy či Španěly. Odmítají, aby jim chodili rodiče na třídní schůzky, dá se říci, že se za svůj původ a zřejmě i za svoje rodiče stydí. Mimo školu se s Romy nestýkají a vyhýbají se této komunitě. Svoji identitu se tak vědomě pokoušejí změnit. Také tradice a zvyky, které má starší generace Romů zažité, má je „v sobě“, se mezi mladými Romy tolik neudržují. Mladé Romky se chtějí vzdělávat a nechtějí zakládat rodiny v tak brzkém věku jako tomu bylo zvykem dříve. Toto je však spíše hodnoceno jako přínos, na rozdíl právě od oslabování vazeb v rodinách, které připustily všichni dotazovaní.

5.3.4 Romové v domovech pro seniory dříve, nyní a možná budoucnost

Romové v domovech pro seniory – tento jev byl v minulosti nemyslitelný a nevídaný. V dřívější době bylo vždy otázkou rodinné cti a morální povinnosti postarat se a nechat dožít seniora v domácím prostředí. Při péči o seniora měla v minulosti vždy rodina prioritní postavení. Odmítnutí péče by pak bylo projevem nevděku a neúcty k seniorovi. Péče o seniory byla vždy v rodině brána jako povinnost a samozřejmost. Umístění seniora

do domova pro seniory bylo bráno jako snaha o zbavení se veškeré odpovědnosti. I přes to, však jeden z dotazovaných uvedl, že jeho otec v domově pro seniory pobýval.

V současné době jsou stále Romové v domovech pro seniory spíše výjimkou. Nikdo z dotazovaných v současné době nemá nikoho z rodiny umístěného v domově pro seniory. Pouze tři dotazovaní znají některého z Romů v okolí mimo rodinu, kdo v domově pro seniory žije. I nadále je vidět snaha, v první řadě se postarat o své rodiče, případně prarodiče v rámci rodiny. Úvaha o umístění seniora do zařízení sociální péče je až na druhém místě. Nikdo z dotazovaných však možnost takového řešení rezolutně neodmítl. Dva dotazovaní by zvažovali i ekonomický dopad na svoji rodinu, zda to, že budou muset případně opustit zaměstnání neohrozí fungování vlastní domácnosti. Prvotní u dotazovaných je péče o vlastní rodinu, teprve potom na řadu přichází péče o rodiče, případně prarodiče. Dá se říci, že i v současnosti o romské seniory pečují a zabezpečují jejich potřeby rodina i když už se občas vyskytují případy Romů umístěných v domovech pro seniory. Jedna z dotazovaných zmínila i fakt, že mezi Romy se o domovech pro seniory hovoří stále častěji, ale tato služba se jim jeví, z důvodu nízkých příjmů, méně dostupná.

A jak se může vyvíjet situace do budoucna? Jak uvažují Romové dnes? Vzhledem k tomu, že v mém výzkumném vzorku byly zařazeni dotazovaní s poměrně velkým věkovým rozdílem od 29 roků do 62 roků, lze výsledky hodnotit v podstatě z pohledu dvou generací. Starší dotazovaní sami uvažují o svém pozdějším pobytu v některém z domovů pro seniory. Jeden z dotazovaných již rodiče nemá, jeho otec však v domově pro seniory pobýval. Druhý uvedl, že minimálně jeden z rodičů do domova pro seniory chce odejít. V případě dotazovaných nižšího věku jsem otázky směřovala spíše k rodičům a jejich názoru na otázku jejich pobytu v některém zařízení sociálních služeb. Všichni z dotazovaných tuto variantu připouští, po zvážení všech možností, které bude rodina mít.

5.3.5 Možné problémy v péči o romského seniora

V průběhu výzkumu jsem narazila často na otázku, která se dotýká tradic a zvyků v romské komunitě. Vnímání intimity a doteků je pro Romy velmi citlivou záležitostí. Jejich stud a ostych je značný. Dotazovaní hovořily o tom, že rodiče si nedokáží představit, že jejich děti by se o ně měli starat v oblasti osobní hygieny. Je to pro ně velmi citlivé a ožehavé téma.

ZÁVĚR

Vzhledem k tomu, že senioři a Romové jsou dvě skupiny lidí, kteří mě obklopují v každodenním životě, rozhodla jsem se tato dvě témata v mé bakalářské práci spojit. Položila jsem dvě základní výzkumné otázky

1) Jak Romové subjektivně vnímají oslabování rodinných vazeb ve svých rodinách ?

2) Jaké postoje vyjadřují Romové k možnosti umístění seniora do zařízení typu Domov pro seniory?

V případě první otázky jsem dospěla k závěru, že Romové si plně uvědomují, že vztahy v rodině se mění. Není možné rodinu „zakonzervovat“ v podobě, tak jak je známá z publikací, které pojednávají o tradiční romské rodině. Hodnoty, vztahy i postavení jednotlivých členů rodiny se vyvíjí. Typický je i rozpad tradičních velkorodin ke kterému začalo docházet již v okamžiku přesídlování Slovenských Romů do České republiky. Vícegenerační soužití již také není typickým znakem rodiny, zejména pro skupinu Romů z „ vyšší a střední vrstvy“. Důsledkem tohoto je i oslabování rodinných vazeb v rámci romského etnika, jehož snahou je přiblížení se majoritě. Bylo by pouhou utopií předpokládat, že romská rodina se dnes může vyvíjet bez vlivu majoritní společnosti. Toto všechno si uvědomovali a zmiňovali se o tomto nezávisle na sobě všichni mnou oslovení dotazovaní. Přes to všechno, ale mohu konstatovat, že rodina má pro Romy neustále nezastupitelný význam.

Druhá mnou položená výzkumná otázka zjišťuje postoje Romů a jejich názor na možné umístění seniora do domova pro seniory. Jak už jsem zmínila výše, dříve bylo umístění Romů v domově pro seniory nebývalým jevem. V současné době se jedná pouze o výjimečné případy. Na základě mnou zjištěných informací a názorů dotazovaných, se dá předpokládat, že dnes stále více Romů, především, a to je nutné zdůraznit, z řad Romů spadajících do vyšší a střední vrstvy, uvažuje o umístění někoho ze své rodiny do zařízení typu domov pro seniory. Nikdo z dotazovaných tuto možnost jednoznačně neodmítl. Dá se tedy předpokládat, že na základě těchto zjištění je možné, že počet Romů v těchto zařízeních se bude zvyšovat. Nemyslím si, že se bude jednat o dramatický nárůst počtu klientů z řad Romů v těchto zařízeních, ale zároveň se již během několika let nebude jednat o jev ojedinělý, tak jak tomu bylo doposud.

V případě těchto změn bude nutné, a to bude právě úkolem sociální pedagogiky, naučit se přistupovat ke klientům z řad Romů. Naučit se pracovat s jinakostí, snažit se o pochopení a dorozumění. Legislativně je toto již řádně ošetřeno prostřednictvím zákona č.108/2006 Sb. Pak jen bude záležet na každém jednotlivci, jak z řad majority, tak minority, jaká bude jeho snaha o porozumění a umění naučit se komunikovat tak, aby soužití bylo co možná nejvíce bezkonfliktní.

Vždyť mezi největší bohatství lidstva v době globalizace můžeme řadit kulturní rozmanitost. Jiná kultura je často ale důvodem krizí, konfliktů a napětí. Jednou z největších výzev 21. století je seznámení se s jinými kulturami, jejich tradicemi, zvyky a názory, a v neposlední řadě s pohledy jiných kultur, s tím jak nás vidí. Bohužel vztah mezi romskou a majoritní společností je do značné míry poznamenán dominancí jedné skupiny a spíše než o dialog mezi dvěma kulturami, jedná se spíše o monolog majority. Je třeba říci, že Romové mají k majoritě mnohem příznivější vztah, než majorita k Romům. Romové vnímají majoritu jako součást svého sociálního světa a zároveň se chtějí vnímat jako součást majority.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) BICKOVÁ, Lucie. *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. 1. vyd. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, 2011, 272 s. ISBN 978-80-904668-1-4.
- 2) *Čačipen pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Editor Michal Vašečka. Bratislava: Inštitut pre verejné otázky, 2002, 911 s. Slovensko v pohybe. ISBN 8088935415.
- 3) DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty Romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, 245 s. ISBN 80-7067-533-0.
- 4) DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2010, [CD ROM] , 251 s. ISBN 978-80-7387-428-5.
- 5) DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.
- 6) HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- 7) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- 8) HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Czech Republic: Člověk v tísní v nakl. Lidové noviny, 2002, 84 p.
- 9) JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 223 s. ISBN 80-7254-329-6.
- 10) KALEJA, Martin. *Romové - otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012, 202 s. ISBN 978-80-7464-175-6.
- 11) KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. Vyd. 4. Brno: Doplněk, 2003, 125 s. ISBN 80-7239-091-0.
- 12) KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetřovatelství pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 160 s., Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-4413-1.
- 13) KUBANÍK, Pavel, Jan ČERVENKA a Helena SADÍLKOVÁ . *Romština v České republice: Romano džaniben*. Praha: Společnost přátel časopisu Romano džaniben, s. 12,v.2/2012.
- 14) LIÉGEOIS, Jean-Pierre. *Rómovia, Cigáni, kočovníci: [dejiny a súčasnosť v európskom kontexte]*. Bratislava: Charis, c1995, 272 s. ISBN 80-967380-4-6.

- 15) MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, 328 s. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3148-3.
- 16) *Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma*. Editor Martin Kaleja, Jan Knejp. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, 199 s. ISBN 978-80-7368-708-3.
- 17) MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
- 18) NESVADBOVÁ, Libuše, Jiří ŠANDERA a Věra HABERLOVÁ. *Romská populace a zdraví: Česká republika - Národní zpráva 2009*. Madrid: FSG, 2009, 84 s. ISBN 978-84-6925-535-3.
- 19) POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 158 s. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3271-8.
- 20) ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 143 s. ISBN 80-7178-250-5.
- 21) SEKOT, Aleš. *Sociologie v kostce*. 3., rozš. vyd. Brno: Paido, 2006, 258 s. ISBN 80-7315-126-x.
- 22) SCOTT PECK, M. *V jiném rytmu: vytváření komunit*. Překlad Tomáš Zábranský, David Záleský. Olomouc: Votobia, 1995, 251 s. ISBN 80-85619-7-7.
- 23) ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- 24) UHEREK, Zdeněk. *Poznámky k tématu identity a jejího utváření u Romů v České republice: Romano džaniben*. Praha: Společnost přátel časopisu Romano džaniben, s. 20, v.1/2010.
- 25) VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 96 s. ISBN 978-80-247-2170-5.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- 1) <http://www.barrister.cz/knihy/261/u-mych-krajanu/>
- 2) DAVIDOVÁ, Eva. *Právní postavení Romů v jednotlivých členských zemích Evropské unie*, Praha a České Budějovice, 2004, [online], citováno 13.3.2015, Dostupné z : http://www.mzv.cz/file/16376/RB_10_2_03.doc
- 3) JIŘIČKA, Jan. *Děti, chalka a klid*, Vital plus, 1. 10. 2009, [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z: <http://www.vitalplus.org/article.php?article=150>
- 4) <http://www.nahradnirodina.cz/file>
- 5) <http://www.romove.cz>
- 6) *Romové v České republice* <http://romove.radio.cz>, 26-02-2000, [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>,
- 7) <http://slovník-cizicslov.abz.cz/web.php/slovo/patrilokalni-rodina>
- 8) <http://studie.blog.cz/0902/co-je-to-asimilace-co-to-je-integrace>
- 9) UHEREK, Zdeněk. Romové mají stejnou pluralitu identit jako kdokoli jiný. U velké části z nich však sledujeme tendenci k jejich redukci, Praha, 28.4.2012 15:17, (ROMEIA), [online] [cit. 2015-02-02], Dostupné z : <http://www.romeia.cz/cz/publicistika/analyzy/romove-maji-stejnou-pluralitu-identit-jako-kdokoli-jiny-u-velke-casti-z-nich-vsak-sledujeme-tendenci-k-jejich-redukci>